Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice

Acte şi Discursuri

DE LA

Serbarea Pomenirii Lui Ştefan-cel-Mare

BUCUREŞTI

„MINERVA“, Institut de Arte Grafice
şi Editură. — Strada Regală, No. 6.

1905

PREFAȚĂ

In urma strălucitelor serbări de la 2, 3 și 4 Iulie 1904, cari au însuflețit întregul neam românesc, cu ocazia pomenirii de 400 de ani a morții lui Ștefan-cel-Mare, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a crezut că e bine să perpetueze pe cât se poate amintirea acestor frumoase zile. Pentru aceasta, a rugat pe d. N. Iorga, profesor la Universitatea din București, să facă descrierea acestor serbări în principalele centre, și această descriere s'a și publicat în volum separat. In volumul de față, Ministerul a reunit câteva acte și unele din discursurile cari s'au pronunțat în acele ocaziuni.

Decisiunea No. 10.459 din 25 Februar 1904 a Ministerului Instrucțiunii Publice si al Cultelor, prin care se dispune a se serba în toată țara aniversarea de 400 de ani de la moartea lui Ștefan-cel-Mare.

La 2 Iulie 1904 se împlinesc 400 de ani de la moartea lui Ștefan-cel-Mare. În ziua aceasta, memoria marelui domn va fi sărbătorită de toate școalele din țară, cu toată pompa cuvenită.

În fiecare oraș, la ora 9 dimineața se va oficia o panachidă în care se va face pomenirea lui Ștefan-Vodă, a căpitanilor și ostașilor lui, căzuți în lupte pentru apărarea și întregirea pământului românesc.

Toate școlile din oraș, cu profesorii și școlarii lor și cu drapelele lor, vor asista la această panachidă. În București și Iași, vor asista și societățile de studenți constituite în mod regulat.

Panachida se va oficia de preferință pe una din piețele sau în una din grădinele orașului, cari să presinte destul spațiu pentru ca să încapă toate școlile.

După terminarea panachidei, se vor ține cuvântări de către profesori, școlari și alte persoane, iar corurile școlilor vor executa bucăți patriotice.

Amănuntele ceremonii, cuvântările ce se vor ține, și bucățile ce se vor executa, se vor fixa de către comitete formate pentru fie-care oraș din directorii tutulor școlilor primare și secundare din oraș; în București și Iași, rectorii Universităților le va presida. Comitetele vor putea să-și asocieze și pe alte persoane din oraș al căror concurs ar fi util pentru lucrarea lor.

Pentru anul acesta, prin excepțiune, împărțirea premiilor în orașe se va face în ziua de 2 Iulie, în orele post meridiane, iar anul școlar 1904—1905 va începe în ziua de 3 Septembre.

Școlile rurale, cari se află la o depărtare nu mai mare de 4 kilometri de la un oraș, vor lua parte la ceremonia serbată în acel oraș.

Celelalte şcoli rurale, vor asista, în ziua de Duminică, 4 Iulie, la serviciul religios din biserica satului, în care se va face pomenirea marelui Ştefan, a căpitanilor şi a ostaşilor săi.

După terminarea serviciului divin, şcolarii cu învăţătorii vor merge la şcoală, unde unul din învăţători va ţine o cuvântare de ocazie. Corul şcoalei va executa bucăţi patriotice.

Pe unde împrejurările vor permite, mai multe şcoli rurale vor putea organiza serbarea în comun a ceremoniei.

Participarea profesorilor, institutorilor, învăţătorilor şi şcolarilor la ceremonia acestor zile, este obligatorie.

Rugăciuni citite la pomenirea lui Ştefan-cel-Mare şi a oştenilor lui, la 2 şi 4 Iulie 1904.

Alcătuite de pr. Simeon Popescu, profesor la liceul Lazăr şi aprobate de Sf. Sinod în şedinţa sa din 14 Maiu 1904.

a) *La Ectenie:*

Încă ne rugăm pentru odihna sufletelor răposaţilor robilor lui Dumnezeu Ştefan Voevod şi cei împreună luptători pentru biruinţa sfintei cruci şi pentru mărirea neamului nostru, şi ca să li se erte lor toată greşala cea de voie şi cea fără de voie.

b) *La rugăciunea: Dumnezeul duhurilor...*

Însuţi Doamne sufletele răposaţilor noştri străbuni Ştefan Voevod şi oştenii lui, cari au luptat şi s'au jertfit pentru apărarea legii şi a neamului românesc, le odihneşte în loc luminat, în loc de verdeaţă.

c) *La vosglas;*

Că tu ești învierea, viața și odihna răposaților robilor tăi, a străbunilor noștri Ștefan Voevod și războinicii săi, cari pepturile lor le-au făcut hotar și zid de apărare pentru biserica ta, Christoase Dumnezeul nostru...

d) *Rugăciunea de deslegare (a doua):*

Stăpâne mult milostive Doamne Isuse Christoase... robilor tăi străbunilor noștri Ștefan Voevod și celor ce împreună cu dânsul au luptat pentru susținerea evangheliei tale și pentru apărarea neamului românesc, iartă-le orice aŭ greșit întru această viață, cu cuvântul, cu fapta sau cu gândul, deslegându-le și legătura, care este pusă asupra lor... sufletele lor adică să se așeze cu sfinții...

După care urmează imediat:

Iară și iară, plecând genunchii noștri, Domnului să ne rugăm.

(Iar îngenuchind tot poporul, preotul citește din genuchi, cu voce înaltă sărbătorească, rugăciunea ce urmează):

Doamne Dumnezeul puterilor, cela ce cu negrăită înțelepciune ocârmuești lumea și în dreapta ta ții soarta popoarelor; cela ce înalți și smerești popoarele, le risipești și iarăși le înoești, după sfatul tău cel nepătruns de mintea noastră, auzi-ne pe noi nevrednicii, cari cu genuchii plecați, cu inima înfrântă și smerită cădem înaintea Măririi Tale și îndrăsnim a-ți aduce ca o tămâe bine-mirositoare jertfa inimilor noastre drept mulțămită pentru marile tale faceri de bine, ce ai revărsat asupra neamului românesc care pe tine te proslăvește, și l-ai învrednicit veacuri întregi să fie apărarea creștinătății, i-ai trimis viteji fără pereche, cari să ducă sfânta ta cruce la isbândă, și acum, prea bunule Impărate, noi, urmași ai aleșilor tăi, străbunilor noștri viteji, cu lacrimi te rugăm: iartă-i pe eĭ de toate greșalele și-i odihnește în împărăția ta; iar spre noi caută cu milă și cu nespusa ta părintească dragoste și ne fă vrednici de străbunii noștri; insuflă în inimile noastre

ale tuturor dragostea de lege, de neam și de țară; învrednicește-ne și pre noi cum ai învrednicit pe străbunii noștri ca, de se va simți trebuință, să fim aleșii tăi întru apărarea bisericii tale celei sfinte și a patriei noastre; sădește și întărește în inimile noastre râvna sfântă d'a ne jertfi și noi pentru moșie, neam și lege; mai cu dinadinsul te rugăm, Doamne al puterilor: insuflă în inima tineretului nostru focul cel sfânt al dragostei de neam și de lege împreună cu duhul ascultării de povețele ocârmuitorilor, pe cari tu i-ai pus spre binele neamului nostru; întărește inima și brațul oștenilor noștri, dându-le duhul vitejiei, pe care străbunilor noștri cu prisosință le-ai dat; luminează mintea celor pe cari i-ai rânduit povățuitori ai oștirilor și-i înarmează cu vitejia, cu care ai înarmat pe alesul tău luptător Ștefan Voevod, a cărui pildă fă să rămână vecinic povățuitoare între noi, cari sântem râvnitori a înălța sfânta ta cruce și evanghelie și a lupta pentru strălucirea ei. Părinte al luminilor, încălzește inimile și luminează mintea căpeteniilor noastre bisericești, ca să povățuiască biserica ta ro-

mână după buna-voința ta; Unsului tău, pe care tu l-ai trimis nouă, Regelui nostru iubit, păstrează-i darurile cu cari l-ai împodobit și-i lungește viața între noi spre binele și fericirea neamului și spre lauda și preamărirea numelui tău. amin.

POMELNICUL
lui Ştefan-cel-Mare, al neamului şi al boierilor lui.

Alcătuit de d. I. Tanoviceanu, prof. la Universitatea din București.

Ștefan-Voevod ;
Bogdan-Voevod, părinte ;
Oltea mamă ;
Ioachim, Ioan, Christea, — frați ;
Sorea, Maria, — surori ;
Mărușca, Evdochia de la Chiev, Maria de la Mangop, Maria fiica lui Radu-Vodă, Maria Rareș, — soții ;
Alexandru, Iliaș, Petru, Bogdan, Bogdan-Vlad, Petru-Rareș, — fii ;

Olena,
Cneajna,
Maria Cneajna, } fiice.

Boieri:

Albu spătarul,
Alexa, pârcălabul de Orhei,
Andreica paharnicul,
Arbure, pîrcălabul de Neamț,
Arbure Luca, portarul Sucevei,
Bălco, pârcălabul de Cetatea-Albă,
Bărsa stolnicul,
Bode vornicul,
Boldur Simion, vornicul,
Bou Dragoș, vornicul,
Boureanu Ion, pârcălabul de Neamț;
Brăescul Iurie vistierul,
Braevici Duma vornicul,
Brudur Duma, pârcălabul de Hotin.
Bucium Ion, pârcălabul de Chilia,
Buhte, pârcălabul de Chilia.
Calopod Petre stolnicul,
Cânde Toma,
Cernat Steful,
Chiracole vistierul,
Ciocârlie,

Ciopei, pârcălabul de Neamţ,
Ciortorovschi Andreica, pârcălabul de Orhei,
Clănău spătarul,
Coste, pârcălabul de Soroca,
Cozmiţa,
Crasniş vornicul,
Creţeanul Hodca, pârcălabul de Neamţ,
Dajbog, pârcălabul de Neamţ,
Damancuşevici Steţcu,
Danovici Coste paharnicul,
Dima, pârcălabul de Neamţ,
Dinga,
Dobrul logofătul,
Dolha Jurjea,
Dragoş,
Dumşa postelnicul,
Dvornicovici Stanciul, pârcălabul Cetăţii-Albe,
Eremia postelnicul,
Fetion,
Frunteş Ion stolnicul,
Gangur Radu, pârcălabul de Orhei,
Gherman, pârcălabul Cetăţii-Albe,
Goian vornicul,
Gotcă Fete, pârcălabul de Roman,

Grumaz Ion, staroste de Cernăuți,
Hrăman, pârcălabul Cetății-Albe,
Hrană vornicul,
Hrincovici Ivașco,
Hudici Iațco,
Huru Ilie,
Iachimovici Petrică,
Iliaș, pârcălabul de Suceava,
Ion paharnicul,
Isac vistierul,
Isaia vornicul,
Iuga Ignatie vistierul,
Iuga postelnicul,
Ivancu pitarul,
Ivancu, pârcălabul de Orhei,
Ivașcu, pârcălabul Chiliei,
Julici Oană,
Luca, pârcălabul Cetății-Albe,
Manoil, pârcălabul de Hotin,
Mârzea, pârcălabul Cetății-Albe,
Mătei stolnicul,
Maxim, pârcălabul de Chilia,
Mic-Crai vornicul,
Micotă, pârcălabul de Neamț,
Micotici Grozea, pârcălabul de Orhei,
Mihău spătarul,

Movilă Cozma paharnicul,
Modruz Iliaş,
Muşat, pârcălabul de Hotin,
Negrilă paharnicul,
Negrilă, pârcălabul de Hotin,
Neagu, pârcălabul de Chilia,
Oană, pârcălabul Cetăţii-Albe,
Oanţă, pârcălabul de Roman,
Olovenco,
Orăş Costea,
Oţel vornicul,
Oţel Mihail,
Paşco postelnicul,
Petru pârcălabul,
Petrică comisul,
Pisc Radul stolnicul,
Pitic Lazu spătarul,
Ponici Petru, pârcălabul Sucevei,
Purece, pârcălabul de Hotin,
Reaţeş, pârcălabul de Neamţ,
Săcară Ion, pârcălabul de Roman,
Sacăş spătarul,
Şandrovici Cozma,
Şandru pârcălabul de Dorohoiu,
Şandru, pârcălabul de Roman,
Şarpe Cozma, postelnicul,

Sin, pârcălabul de Hotin,
Stanimir vistierul,
Ştefan, pârcălabul de Hotin,
Ştibor Hodca vornicul,
Tăutul Ion logofătul,
Toader paharnicul,
Toader, pârcălabul de Hotin,
Toma logofătul,
Toma stolnicul,
Vălce, pârcălabul de Roman,
Vascu,
Vlaicu, pârcălabul de Hotin,
Vlaiculovici Duma, staroste de Hotin,
Vrânceanul spătarul,
Zbiare, pârcălabul Cetății-Albe,
Zubco paharnicul.

Discursul d-lui Victor Raţiu, student la Universitatea din Bucureşti, pronunţat la serbarea din Bucureşti, la 2 Iulie 1904.

Sunt patru sute de ani, de când cu lacrimi de durere, boeri și țerani, bătrâni și copii, norodul întreg, însoțea la locuința cea mai după urmă, pe acela care timp de-o jumătate de veac, fără preget, s'a luptat cu Turcii, cu Tătarii, cu Ungurii, cu Leșii, jertfindu-și viața pentru apărarea țărei sale.

Plângeau cu toții, *nu pe Ștefan*, carele trecând din viață dobândise adevărata mântuire, — căci întăriți în credința lui Christos și nădăjduind în făgăduințele sale, ei știau că Domnitorul lor, pentru cele ce făptuise avea să intre în locașul drepților; dar se *plângeau pe ei*, căci se vedeau lipsiți de acela, a cărui minte ageră și înțeleaptă îi condusese din biruință în biruință, de acela

ce făcuse pe dușmani, să tremure la auzul gloriosului său nume. *Plângea poporul*, căci se vedea lipsit de judecătorul drept, de Domnitorul înțelept, de acela care știuse să-i ocrotească, de acela care dusese faima țerei românești din Bosfor până la izvoarele Dniprului, de la țărmurile Adriaticei până 'n văile Eufratului.

Poporul, care simțise că pierzând pe Ștefan, pierdea un adevărat părinte, l'a îndumnezeit, l'a trecut în rândul sfinților, nădăjduind să-i apere și în cer, față de Dumnezeu, cum îi apărase pe pământ, față de oameni.

Sânt patru sute de ani de când s'a acoperit, cu lespede de piatră, în sfânta mănăstire a Putnei, mormântul aceluia ce umpluse lumea cu faima vitejiilor sale. Dar lungul vremurilor n'a putut șterge din sufletele Românilor, scumpa lui pomenire și astăzi, când Românii de pretutindeni, se unesc, într'un singur gând, ca să proslăvească pe neasemănatul Domn, tinerimea universitară se simte mândră, că poate aduce prinosul eĭ de admirare Domnului drept,

politicului îndemânatic, oşteanului viteaz care a fost Ştefan cel sfînt şi mare.

«*Slava strămoșească pe strămoși cinstește*» și dacă lăudăm minunile de vitejie săvârşite de strămoşii noştri, n'o facem de cât spre a ne aminti, cât ne este de mare datoria ce avem de a lupta şi noi, spre a ajunge demni de asemenea strămoşi.

Aducem laudă celor morți spre a sluji de pildă înțeleaptă pentru îndreptarea celor vii.

Urmând faptele lui Ștefan, generațiile viitoare vor trebui să lupte necontenit, pentru a nu se depărta de calea croită de dânsul, căci după cum Ștefan nu a luat spre laudă strălucirea strămoșilor din care se trăgea, ci a căutat să cinstească el, prin faptele sale, neamul său; după cum s'a dat Ștefan ostenelelor fără preget, primejdiilor fără frică, odihnei fără desfrânare, voind să înalțe prin el mai presus neamul său, iar nu pe dânsul prin slava strămoșilor; tot astfel și nouă sărbătorirea faptelor strămoşeşti, să ne redeştepte în minte gloria străbunilor, nu pentru a ne mândri cu ea, ci pentru a ne da seama, că de voim a fi soco-

tiți cu adevărat ca strănepoți ai unor astfel de oameni, ne trebue: dor de muncă, sfântă iubire de patrie, curaj nestrămutat, cumpătare și credință neștirbită.

Acestea să le învățăm amintindu-ne de faptele lui Ștefan.

«Ce minte, atât de bogată în gândiri, ce limbă atât de avută în cuvinte, ce meșteșug atât de iscusit, să poată descrie atâtea înfrângeri ale vrășmașilor, atâtea sfărâmări de cetăți, atâtea zidiri de locașuri sfinte și atâta înțelepciune câtă a avut marele și sfântul Ștefan. El cu vitejia lui ne-a apărat, cu înțelepciunea lui ne-a cârmuit și cu iubirea lui de neam și țară ne-a fericit».

Cu ostași puțini, răŭ înarmați, luați de la coarnele plugului, — dar insuflețiți cu toții de gândul că luptă pentru apărarea vetrelor lor — a fost în stare nu numai să zdrobească pe vrășmașii ce veneaŭ în potriva țărei cu puteri neînchipuit de mari, dar încă se povestește că într'o luptă cu Tătarii, aceștia pe când fugiau goniți din urmă de armia lui Ștefan, așa de mare le era frica de a nu fi ajunși, încât socotind că de-ar fi mai ușori, caii i-ar duce mai

repede, aruncau jos merindele, armele și chiar hainele după ei și se asvârliau nebunește în Nistru, voind să pue cât mai repede între eĭ și oastea lui Ștefan un stăvilar de valuri spumegătoare...

Chiar învins, Ștefan ni se arată tot atât de mare.

Amăgit de aliații săi, părăsit de cea mai mare parte din oastea sa, el fu nevoit să dea lupta de la Războieni, ajutat de un prea mic număr de ostași, așa în cât învingerea suferită nu se datorește de cât numărului copleșitor al vrășmașilor.

Ștefan învins: întreaga țară cădea pradă Turcilor...

«Dumnezeule! în tine speranța lor a rămas,
«Ridică-se până la ceruri al lor trist și jalnic glas
«Și trimite-le de-acolo un înger într'ajutor,
«Căci se lupt pentru scăparea și-apărarea țărei lor».

Și cel stăpânitor a toate, a ajutat pe Ștefan să risipească pe dușmani; sfatul celui prea înalt a venit la timp în mintea povățuitorului oștirei și l-a îndrumat spre izbândă.

«Dar ce, trebuesc cuvinte? Insă-și întâmplările au dovedit-o! Pe voi, locuri roșite

de sângele vrăşmaşilor, vă chem martori! Pe voi amurguri glorioase a zilelor de luptă! Voi spuneţi mărimea sufletului său, voi ale lui biruinţi, voi a lui vrednicie arătaţi!»

Când ne amintim de luptele lui Ştefan, nu ştim ce să admirăm mai mult: dibăcia cu care ştia el să aleagă locul luptei şi timpul când să o dea, sau eroizmul soldaţilor lui? Cumpănirea cu care Ştefan ştia să întrebuinţeze forţele de cari dispunea, sau măestriea cu care se pricepea să găsească momentul priincios, când, intrând el însuşi în luptă îmbărbăta prin aceasta pe ostaşi, făcându-i să'nteţească atacul cu forţe reânprospătate. Şi aşa vedem atăcând la Baia *în timpul nopţei* pe duşmanii ameţiţi de somn şi de băutură; la Rachova atacând pe Turci *în timpul unei pâcle dese* şi după ce-i băgase — prin şiretenie — în nişte locuri mlaştinoase; atacând armata craiului Albert al Poloniei într'o pădure şi răsturnând asupra-i copacii din codrii Cosminului.

Pretutindeni, se vede măestria cu care ştia să se folosească de cele mai mici în-

prejurări, ca să înlesnească armatei sale biruința; așa că nu trebue să ne mirăm, dacă, cu o armată atât de mică, a învins de treizeci-și-patru de ori pe vrăjmași, fiind învins abia de două ori în cele treizeci-și-șase de războae pe cari le-a purtat.

Dar dacă sânt minunate victoriile câștigate de el, apoi nu mai puțin minunate sânt și actele sale politice.

Cum să nu admirăm iscusința lui Ștefan, care înțelegînd că de-ar fi fost atacat de mai mulți dușmani deodată, ar fi fost zdrobit, el a căutat în totdeauna ca atunci cînd se luptă cu unii, să-i aibă pe ceilalți de prieteni.

Cum să nu admirăm pe Ștefan, care a știut atât de bine să se folosească de certurile interne din regatele vecine.

Cum să nu admirăm, pe acela, care atât de mult și-a iubit țara, încât și în cele din urmă clipe ale vieții, când era slăbit de boală, îmbătrânit de povara anilor și grijilor, istovit de munca uriașe ce săvârșise, nu și-a luat gândul câtuși de puțin de la soarta țărei. Știind bine că de moare el, urmașii săi nu vor mai fi în stare să ție

piept dușmanilor, le dă sfatul cel mai bun, acela d'a se supune vrăjmașului celui mai puternic și celui mai cinstit: Turcilor.

Dar și celelalte însușiri trebuincioase Domnitorilor le-a avut.

Nici când n'a fost Ștefan, îngâmfat de laurii câștigați în războaie, ci în totdeauna și-a dat seama că dușmanii lui sânt mai puternici decât el, și că ar fi mai bine să fie în relațiuni pacinice cu ei.

Apoi Ștefan a știut să cîrmuiască bine și trebile din 'năuntru ale țărei, a căutat să înlesnească comerțul, și cu tot lanțul neîntrerupt de războaie, a găsit timpul să clădească biserici, al căror număr se ridică la patruzeci și patru.

Ștefan a fost și drept judecător, și ce mărturie mai strălucită despre aceasta de cât faptul, că în tot timpul domniei lui nu s'a pomenit răscoale contra stăpânirei.

Dar smerenia lui Ștefan, care după lupta de la Podul Înalt, în loc să se mândrească cu victoria câștigată, a postit patru zile și patru nopți d'arândul, pentru a mulțumi astfel lui Dumnezeu care i-a dat biruința! Credința în Dumnezeu, nu l'a părăsit o

singură clipă în tot timpul vieței, și e drept, că o putere supra-omenească, Dumnezeiască trebue că a ajutat lui Ștefan, ca să poată aduce la îndeplinire izbânzi atât de strălucite.

Viteaz căpitan, iscusit politic, dibaci cârmuitor, drept judecător, bun și milostiv creștin: iată cine a fost Ștefan-cel-Mare.

Pe o temelie alcătuită de iubirea de neam, se ridică mândru spre cer, un monument neperitor de isprăvi strălucite, monument pe care negura vremilor ce au trecut peste dânsul, n'a putut nici să-i întunece strălucirea, nici să-i micșoreze trăinicia. La acest monument ce se înnalță falnic, vine astăzi să se închine întreaga suflare românească. Și mai trăind cu mintea, pentru o clipă, prin vremile apuse, vine să-și oțelească inimile la focul eroismului și iubirei de țară, a timpurilor când Românii, neajutați de nimeni, susțineau războaie uriașe, cu aceia cari înmărmuriseră Europa, prin vitejia lor.

Fie, ca aducerea aminte a acestor glorioase timpuri, să slujească de îndemn tutulor Românilor, ca încurajați și conștienți

de datoria lor, să pășească mândri pe calea croită de strămoși.

Iar tu, umbră sfântă, a unuia din cei mai de frunte Domni ai României, din ceruri de unde ești, inspiră-ne încă cu mintea-ți ageră și înțeleaptă și îndreaptă-ne spre bine și adevăr.

Umbră măreață:

«În cer apune soarele
«Stingând razele lui
«Dar într'a noaste suflete
«Tu 'n veci n'ai să apui.

Discursul d-lui I. Bogdan,

profesor la Universitatea din Bucureşti.

Pronunțat la serbarea din Bucureşti, la 2 Iulie 1904.

Nu se împlinise nicĭ-un pătrar de secol, de când Alexandru-cel-Bun, blândul și înțeleptul părinte al Moldovei, desăvârşise opera întemeietorului ei, lărgind granițele țerii până la «Marea cea mare» prin cucerirea Chiliei și Cetății-Albe și asigurând, printr'o lungă și paşnică Domnie, înflorirea tuturor acelor aşezăminte, înlăuntrul cărora s'a desfăşurat apoi timp de cinci secole viața Statului moldovenesc; — nu se împlinise nici un pătrar de secol de la moartea acestui Domn, și, în momentul când Ştefan-cel-Mare urca treptele tronului, pe care bunicul său Alexandru îl ilustrase prin faptele păcii, iar tatăl său Bogdan printr'o memorabilă faptă răsboinică, — la 1457, țara pe care el avea s'o stăpânească aproape

o jumătate de veac, se afla într'o adâncă decădere politică.

Înverșunate lupte lăuntrice stropiseră de multe ori pământul ei cu sângele Casei domnitoare; cei doi vecini de la Apus și Răsărit hotărau soarta Domniilor și a țerii, și nu lipsise mult ca aceasta să fie împărțită între dânșii; un al treilea vecin, mai puternic și mai primejdios decât ei se ridicase la Miazăzi, și, cu un an înnaintea venirii lui Ștefan, izbutise să îngenuche țara strămoșilor lui, pe care o cârmuia atunci un nevrednic omorâtor de frate, unchiul său Petru Aron. Acesta fusese primul Domn al Moldovei care a plătit tribut Turcilor, la 1456.

Cu trei ani mai înnainte, Mohammed al II-lea pusese capăt Imperiului creștin de Răsărit; popoarele de la Sudul Dunării își plecaseră spinarea supt jugul Semilunei; țara soră a Moldovei, vechiul leagăn și sâmbure al poporului românesc, își pierduse neatârnarea, și Turcul se pregătia s'o prefacă într'o provincie a lui.

Ungaria, singura țară creștină care până atunci luptase cu bărbăție contra puhoiului turcesc, alăturea de Români și de creștinii

ortodoxi din Peninsula Balcanică, pierduse pe cel mai mare erou al său, un erou de viţă română, pe Iancu Huniadi, care răzbunase înfrângerea de la Varna prin strălucita despresurare a Belgradului sârbesc.

Dar, când apunea steaua acestui mare Român, şi cu ea a Ungariei întregi, răsăria într'o ţară mică steaua unui alt Român, care, ca şi Huniadi, şi-a închinat viaţa întreagă în slujba creştinătăţii şi a neamului său: era tânărul, dar viteazul şi neîntrecutul Ştefan, pe care urmaşii cu drept cuvânt l-au numit cel Mare şi Sfânt.

Mare s'a arătat Ştefan din întâii ani ai domniei sale, mare prin sufletul său generos şi iertător, prin care a ştiut să adune în jurul său pe vitejii boieri ai Moldovei, cari până la dânsul luptaseră, orbiţi de patimile partidelor, nu pentru ţară, ci pentru stăpînii lor; mare prin gândul său cuprinzător de planuri îndepărtate, pe care voinţa sa de oţel şi nestrămutata sa credinţă în izbânda lor, l-au făcut să le îndeplinească, spre neperitoarea glorie a numelui său şi spre fericirea neamului din care a ieşit.

În scurtă vreme el a dat Moldovei hota-

rele ce le pierduse, recucerind cetățile de la margine, Hotinul și Chilia (1463, 1466), în care și-a așezat pârcălabii săi, acei harnici pârcălabi, cu ajutorul cărora a apărat el cetățile și ogoarele țerii timp de patruzeci și șepte ani și a căror putere se stinge îndată după dânsul.

Întocmindu-și oștirea și organisând apărarea țării, cum nu fusese niciodată mai înnainte, el a putut răspinge, zece ani de la suirea sa în Scaun, îndrăzneața invazie a lui Matei Corvin, rege venit la răsărit de Carpați încărcat de gloria câștigată în apusul lor, și întors, în urma luptei de la Baia (1467), cu răni moldovenești în spate. Opt ani după aceia (1475) a zdrobit el, la Podul-Înnalt de lângă Vasluiu, cotropitoarea armată a lui Mohammed al II-lea, care venise să-l pedepsească pentru amestecul lui în trebile Țării-Românești și să-l încovoaie și pe dânsul, precum încovoiase pe frații săi de dincoace de Milcov. Atât de neașteptată și atât de strălucită a fost izbânda lui Ștefan de la Podul-Innalt, încât Papa de la Roma vedea acum într'ânsul un nou atlet al lui Hristos, menit să mântuie altarul

Sfântului Petru de ruşinea cu care îl amenința Mohammed; iar unul din spiritele cele mai alese ale timpului, un mare diplomat şi adânc cunoscător al secretelor politice, şi în acelaşi timp un mare şi mândru patriot polon, cel mai de seamă istoric al Orientului în secolul al XV-lea, Dlugosz, nu s'a putut stăpâni, la povestirea neasămănatei izbânzi câştigate de un adversar pe pământul, în codrii căruia strămoşi şi protectori de-ai lui îşi lăsaseră oasele cu ruşine, — nu s'a putut stăpâni să nu scrie memorabilele cuvinte, care pentru totdeauna vor fi cel mai măgulitor omagiu adus Domnului nostru: «O, bărbat minunat, cu nimic mai pre jos de ducii eroici, pe cari atât de mult îi admirăm! Tu, care în veacul nostru, cel d'întâiu printre principii lumii, ai repurtat o învingere atât de strălucită asupra Turcului! După judecata mea, ai fi vrednic să ți se încredințeze, prin sfatul, înțelegerea şi hotărârea tuturor creştinilor, stăpânirea şi conducerea lumii întregi şi mai ales funcțiunea de comandant împotriva Turcilor, pe când ceilalți regi şi prin-

cipi catolici se pierd în trândăvie și plăceri, ori în războaie civile».

Răsunetul luptei de la Podul-Înalt a fost așa de puternic în Europa, încât numele lui Ștefan «era în gura tuturor și toți într'un gând îl prea-măriau», cum zicea contimporanul său Papa Sixt al IV-lea. Lumea simțise însemnătatea acelei bătălii pentru Europa creștină: un mare și până atunci neînvins împărat fusese înfrânt de un mic și necunoscut principe, vrednic să cârmuiască o țară mai mare. Cei 40.000 de Moldoveni au oprit atunci în loc înnaintarea oștilor de trei ori mai mari ale lui Mohammed și au împiedecat pentru totdeauna transformarea țerilor române în provincii turcești. Cu aceasta ei au împiedicat însă înnaintarea Osmanilor în miezul Europei și aceasta constituie marea importanță a lui Ștefan în istoria universală.

Mohammed a răzbunat în anul următor pierderea de la Podul-Innalt prin înfrângerea adusă lui Ștefan la Războeni, întâia și cea mai dureroasă din cele două, pe care le-a suferit eroul nostru în tot cursul Domniei sale, ilustrată, cum însuși spunea pe patul

de moarte, prin trei-zeci și patru de biruințe. Boierimea Moldovei a fost aproape întreagă secerată în această luptă; țara însă n'a fost pierdută, căci au scăpat-o țeranii, acei din cari ieșise și din cari se premenia boierimea, acei ce iubiau pe Ștefan ca pe un părinte, ca pe un drept și bun oblăduitor al lor. Deși învins la Războieni, un contimporan putea să scrie, câte-va săptămâni după luptă, că «Ștefan, ieșit din munți, se plimbă fără frică călare prin toată țara sa», iar Turcii se grăbesc a o părăsi, fără să fi cuprins măcar o singură cetate și fără să fi cășunat altă pagubă decât prada luată cu dânșii.

Nu era dat acestor aprigi cuceritori ai Răsăritului să supuie Moldova cu armele;— ea li s'a închinat de bună voie, căutând să-și asigure astfel existența și de fapt neatârnarea împotriva creștinilor, cari o amenințau mai mult decât păgânii: împotriva Polonilor și Ungurilor. Acest suprem act de înțelepciune politică l-a săvârșit tot Ștefan-cel-Mare: ceia ce nu putuse îndeplini cu brațul său de războinic, el a îndeplinit cu mintea înțeleaptă de bătrân, când în urma

experienții făcute cu nepăsarea și perfidia polonă și în urma anarhiei prevestitoare de cădere a Ungariei după moartea luĭ Matei Corvin, — el s'a supus la plata biruluĭ turcesc, și apoi aproape de moarte, când nu mai avea să se teamă nici de Ungurĭ, cari deveniseră mai puțin periculoși, nici de Poloni, pe cari-i bătuse cumplit în Codru Cozminului (1497), cu cari încheiase pace (1499) și cărora apoi li luase Pocuția (1502), — a sfătuit pe fiul său Bogdan și pe viitorii sfetnici ai acestuia să-și asigure pacea și liniștea din lăuntru supt aripele ocrotitoare ale puternicului Turc. El a lăsat fiului său o țară mărită la Miazănoapte, după ce fatalitatea îl silise să sufere știrbirea eĭ de la Miazăzi, prin pierderea celor două porturi de la Marea-Neagră (1484).

Încunjurat de aureola strălucitoare a gloriei războinice și de aureola blândă a înțelepciunei politice, și-a încheiat Ștefan-cel-Mare, la 1504, cariera sa politică și militară, după ce patruzeci și șepte de ani ținuse piept dușmanilor de afară, totdeauna neclintit la locul său, după ce dăduse țerii o armată oțelită, după ce ridicase

cultura și arta ei la o innălțime, pe care n'a mai ajuns-o niciodată după aceia, până in vremurile noastre.

Astfel Ștefan a fost mare prin faptele războiului, dar a fost și mai mare prin faptele păcii: el și-a apărat țara cu vitejie și a ocârmuit-o cu dreptate și înțelepciune; el a dat Moldovenilor încredere în puterea lor și li-a hrănit credința în Dumnezeu, în cinstea căruia a ridicat el singur mai multe lăcașuri decât ridicaseră toți înnaintașii lui la un loc. Prin acestea el ni-a dat putința să cunoaștem faptele lui, căci ele au fost scrise la Putna, mănăstire zidită de dânsul și în care rămășițele lui pământești se odihnesc de patru sute de ani.

Pentru faptele lui, poporul ce nu s'a înstrăinat niciodată de pământul său, — pământ stropit cu sudoarea feței și cu săngele vinelor sale, — i-a păstrat o pioasă pomenire. In amintirea poporului, Ștefan-cel-Mare trăiește îmbrăcat în haina legendară a viteazului care se luptă cu puterile omenești și ale naturei, și'n haina legendară a Sfântului, care prin curățenia sufletului său și prin puterea credinții sale a făcut să se

pogoare peste ai săi binecuvîntarea dumnezeiască.

Trăiește, în unele locuri, credința, veche în popor, că Ștefan-cel-Mare n'a murit, că el doarme numai supt marmora de la Putna, și că odată sabia luĭ va străpunge piatra ce-l acopere, iar el va ieși din mormînt, va încăleca pe cal, va strânge pe voinici în jurul lui și va mântui încă odată neamul său.

Trupul lui Ștefan nu va învia; el va sta în veci acolo unde e înmormântat și unde astăzi se ridică la ceruri mii de rugăciuni pentru odihna sufletului ce odinioară l-a împodobit. A înviat însă spiritul lui, când, după 374 de ani de la moartea sa, urmașii celor căzuți la Războieni au răzbunat pe câmpiile Bulgariei, supt focul nimicitor al dușmanilor seculari, sângele vărsat pe vremea lui, și au arătat lumii că, de și adormită de mult, vitejia românească a putut să reînvie și să redea poporului încrederea, pe care o pierduse, în puterea sa de viață.

Astăzi, duhul lui Ștefan cel Mare și Sfânt plutește asupra noastră a tuturor: el ni înnalță inimele și ni întărește nădejdea

în viitor. Poporul care a dat naştere lui Ștefan a putut să treacă prin vremuri grele de amorţire, dar nu poate să moară. Acest popor e vrednic să aibă alţi Ștefani, cari, desăvârşind opera celui d'intăiŭ, să ducă neamul nostru mereu înnainte spre îndeplinirea misiunii lui istorice.

«Aşa să ne ajute Dumnezeŭ!»

Discursul d-lui Spiru C. Haret, Ministrul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, pronunţat la serbarea din Bucureşti, la 2 Iulie 1904.

S'au împlinit 400 de ani astăzi, aproape chiar în ceasul acesta, de când s'a stins, în toată strălucirea gloriei sale, cel mai mare dintre oamenii mari cari au ilustrat trecutul neamului românesc. Şi, dacă ar fi să se măsoare mărimea omului, nu după întinderea ţării sale, ci după puterea de concepţie, după energia şi priceperea în execuţie, după pătrunderea genială a tainelor viitorului, ar trebui ca neîntrecutul nostru Domn să se numere, nu numai ca cel mai mare Român, dar şi ca unul din cele mai puternice genii ce a produs vreodată neamul omenesc.

Grele erau pentru Români vremile când fiul lui Bogdan-Vodă îşi puse coroana pe cap. Ţara era mică, slabă, cu poporaţie rară şi săracă; hotarele ei din toate părţile

erau înconjurate de vecini puternici, ale căror pofte nu erau niciodată săturate, a căror invidie nu era niciodată adormită, pe a căror vorbă nu se putea pune niciodată temeiu. Despre Răsărit, hotarul țării era bătut de ultimele, dar furioasele valuri ale potopului de barbari, care, timp de o mie două sute de ani, trecuse dintr'acolo peste noi asupra Europei. Din Miazăzi năpădise noianul otoman, care cu patru ani mai înnainte aruncase la pământ cele din urmă rămășițe ale vechii Împărății Romane. La Apus și la Miazănoapte, aveam vecini ale căror gânduri umblau după câștiguri ușoare, dar nu puteau înțelege primejdia comună a creștinătății. Înlăuntru, țările române erau sfâșiate de lupte care făceau să se schimbe Domnii la câte trei-patru ani, mai totdeauna cu ajutor străin. Oștile ungurești, polone și turcești își făceau într'una drum, ca să aducă un Domn nou sau ca să gonească pe cel de mai înnainte, prădând și sărăcind țara la fiecare invasie nouă.

In astfel de vremi, a luat coroana fiul viteazului Bogdan-Vodă. Câteva zile i-au fost de ajuns ca să pună pe fugă pe ne-

mernicul ucigaş al tatălui săŭ; dar o jumătate de secol nu l'au mai putut clinti din loc vijeliile pornite în contra-i fără încetare. O jumătate de secol, Ştefan-Vodă îşi învârteşte sabia contra vrăjmaşilor, cari curg asupra lui din toate părţile; şi pe toţi îi răzbeşte. Trufia sau lăudăroşia unora, puterea neînvinsă a altora, reaua credinţă a tuturor, s'au zdrobit pe rând de pieptul de aramă al Domnului moldovean.

Grele, dar frumoase vremi au fost acelea! Frumos era spectacolul unui petec de pământ şi al unui pumn de oameni, cari, neînfricoşaţi, ţineau piept unei lumi întregi, pentru apărarea moşiei lor. Frumos era să se vază ţărănimea ridicându-se ca un singur om la glasul Domnului său, şi, înnarmată numai cu coase şi topoare, risipind ca pulberea în vânt mulţimea fără număr a vrăjmaşilor! Mare şi înnălţător era a se vedea causa creştinătăţii, pe care cei mari şi puternici nu ştiau să o apere, sprijinită cu atâta foc şi noroc de neînfrânta sabie românească! Dar, mai pre sus de toate, neîntrecut este eroul, arhanghelul răzbunător, care neadormit alerga de la un hotar la

altul, zdrobind și spulberând pe toți cei cari i se puneau în cale!

Abia de un an se scoborâse în mormânt un alt mare Român, Ioan Corvin, care, și el, singur în vremea lui, înțelesese primejdia otomană și singur își pusese pieptul ca să o stăvilească. După dânsul nimeni nu știu să țină sus steagul pe care-l purtase el. Puterile cele mari creștine își risipiră vremea și forțele în rivalități josnice și în lupte sterpe. Dacă țara Moldovei nu ar fi dat lumii pe Ștefan-Vodă, nu ar fi fost poate în vremea aceia nimeni care să-și dea seama că istoria lumii se afla la un moment când avea să se aleagă dacă omenirea își va urma drumul înnainte, sau va avea să dea din nou înnapoi cu o mie de ani. Ștefan-Vodă a înțeles aceasta, și de aceia îl vedem, timp de patruzeci și șepte de ani, neavând odihnă, căutând să deștepte interesul creștinătății, să înjghebeze alianțe, alergând până prin Italia și Germania, pentru a întoarce cu fața spre Răsărit frontul de apărare al Europei. Muncă pierdută! Pe când Ștefan numai cu țăranii lui opria și împingea înnapoi

valul năvălitor, vecinii lui își băteau capul cum să-l îngenuche, ei, pigmei ridiculi, pe dânsul, uriaș.

Dar dreptatea cea de sus a dat fiecăruia după faptele sale. Ștefan însuși a pus la jug pe aceia cari năzuiau să pună jugul pe gâtul Moldovei; și, nu după mulți ani, jugul otoman, mult mai greu decât cel de la Dumbrava Roșie, fu pedeapsa celor cari îl lăsaseră fără ajutor, atunci când el își punea pieptul pentru creștinătate.

Sânt patru sute de ani de atunci, și pare că a fost ieri. Au trecut peste noi nevoi mari, în mijlocul cărora neamul nostru a fost în pericol de a se pierde. Cu toate acestea, amintirea marelui Domn a rămas vie în sufletul Românilor, și neștearsă va rămânea ea pentru totdeauna. Din Vrancea până 'n Hotin și din Suceava până la Chilia, se povestesc încă împrejurul vetrei izbânzile lui Ștefan cel Mare și Sfânt, și, în credința sa naivă, poporul și astăzi nădăjduiește în ajutorul lui, ori de câte ori se găsește în nevoi grele.

Și grele au mai fost vremile prin cari a trecut el, de când a închis ochii Ștefan-

Vodă! Nu i-a fost cruţată nici-una din suferinţile, care pot să lovească un popor: umilinţe, invasii, îngustare de hotare, — de toate au trecut peste noi.

Aniversarea pe care o serbează azi Românimea întreagă, ar fi trebuit să fie serbată încă de trei ori înnaintea noastră. Dar cum era să se serbeze? La o sută de ani după săvârşirea eroului, tronul lui era ocupat de un nevrednic, care-l închinase urmaşilor robilor de la Dumbrava Roşie, şi care cu dânşii împreună zădărnicise vastele proiecte ale unui alt mare Voevod, Mihai Viteazul. După altă sută de ani, ţara ajunsese în pragul perioadei celei mai triste a istoriei sale, când coroana lui Ştefan şi Mihai avea să se prefacă în gugiuman pentru capetele rase la ceafă ale veneticilor din Fanar. La a treia sută de ani, aceşti venetici aduseseră neamul românesc la cea mai din urmă treaptă a căderii şi a umilinţii, îl ruinaseră, îl îngenuchiaseră, şi amîndouă ţerile erau în punctul de a fi ocupate pentru şase ani de oşti străine.

In aşa împrejurări, cine se mai putea gândi să sărbătorească amintirea Voevodu-

lui, a cărui spadă fusese groaza duşmanilor? Pentru ţară ar fi fost îndoită durerea presentului, la amintirea gloriei trecutului; iar pe gloatele de străini ce căzuseră asupra ei, imaginea eroului de la Baia, de la Racova şi de la Cozmin i-ar fi îngrozit.

Ni-a fost dat nouă, cei de azi, să putem serba aşa cum se cuvine, gloria lui Ştefan-Vodă. Astăzi, în 1904, când ne uităm înnapoi şi vedem pe unde am trecut din ziua când a închis ochii marele Domn, ni se pare că de pe un munte înnalt ne-am prăvălit în fundul unei prăpăstii, de unde, numai cu osteneli şi cu pericole nenumărate, abia am ajuns să ne ridicăm până în vârful muntelui din faţă.

Pentru întâia oară, de patru sute de ani, poporul românesc se regăseşte unit şi tare în lăuntru, respectat în afară. Unirea ţerilor surori, Ştefan-cel-Mare se silise să o facă, şi a luptat pentru dânsa o viaţă întreagă, vărsând şiroaie de sânge.

Cu o sută de ani mai târziu, Mihai Viteazul a şi reuşit un moment să o realiseze, tot pe câmpul de bătălie. Căci pe atunci ideia unirii fraţilor era aşa de departe şi

așa de neînțeleasă de mintea gloatei, încât numai cu sabia se puteau gândi să o realiseze unii ca Ștefan sau Mihai, a căror agerime depășia priceperea și prevederea contimporanilor. Dar suferințele comune apropie și înfrățesc pe oameni mai mult decât orice. Cei patru sute de ani de umilințe și necazuri ce au trecut peste noi, au făcut maĭ mult pentru causa unirii decât victoriile de la Cetatea Dîmboviței și de la Râmnicul-Sărat; și de aceia, îndată ce împrejurările ni-aŭ lăsat un moment de răsuflu, ideia uniriĭ a izbucnit de odată de la un capăt până la cellalt al ambelor țeri, și s'a impus, nu numai înnăuntru, dar și Europei întregi.

Sânt abia 45 de ani de atunci; mulți din noĭ am trăit anii aceștia, și am luat chiar parte la desfășurarea evenimentelor. Am văzut cu ochii noștri cum din două neînsemnate provincii s'a făcut un stat modern; am asistat la nașterea și creșterea lui, la botezul lui de sânge; l-am văzut crescând în putere și înțelepciune, ca un tânăr atlet, și întinzând braț de ajutor și altora în nevoi; am luat și noi parte, cu inima, cu

sufletul saŭ cu sîngele nostru, la răsplătirea, cu vârf și îndesat, a secolelor de rușine trecute; și am lucrat și noi, mari și mici, la desăvârșirea visului pe care nu i-a fost dat Marelui Ștefan să-l vază împlinit.

Poate dar marele și sfântul Domn să reiea în pace somnul său cel veșnic. Dacă sute de ani a tresărit în mormânt, atunci când neamul său se părea în primejdie de peire, astăzi poate să doarmă liniștit; căci Romînii, uniți în gânduri și în simțiri, viteji ca'n vremile lui, înțelepți și hotărâți, vor ști să-și apere moșia cum a apărat-o și el.

Fie ca această zi mare, când inimile tuturor Românilor bat împreună, însuflețite la amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și tăria ei! Acesta va fi adevăratul și cel mai scump prinos pentru eroul de la Putna.»

Discursul d-luĭ P. Răşcanu, profesor la Universitatea din Iaşi, pronunţat la serbarea din Iaşi, la 2 Iulie 1904.

Înalt Prea Sfinţite, Domnilor,

«Ingropat'au pe Ştefan-Vodă în mănăs-«tirea Putna, cu multă jale şi plângere tu-«turor locuitorilor ţărei, cât plângea toţi ca «după un părinte a lor: că cunoştea toţi «că s'au scăpat de mult bine şi apărare. «Că după moartea lui îi zicea sfântul Şte-«fan-Vodă, nu pentru suflet că este în mâna «lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu «păcate; ci pentru lucrurile sale vitejeşti, «carele nimeni din Domni, nici mai înainte, «nici după aceia, nu l'au ajuns.»

Cu aceste cuvinte slăveşte Vornicul Grigorie Urechiă pe Marele Voievod, o sută cinci-zeci de ani după moartea lui; şi poporul, până în ziua de astăzĭ, păstrează cu pietate amintirea marelui bărbat, adevăratul întemeietor al statului moldovenesc şi or-

ganisatorul lui, apărătorul țărei și al credinței strămoșești, cel care a așezat puterea Moldovei pe temelii pe care veacuri de urgie nu le-au putut în totul surpa.

Ștefan *Cel Mare*, *Cel Bun*, *Cel Sfânt*, cântat de popor, a rămas pentru de a pururea idealul neamului românesc și, în vremi grele ca și în timpuri mai senine, El a fost steaua spre care s'au îndreptat ochii Românului doritor de o soartă mai bună; El a fost mângâierea lui în necazuri; și numele lui a fost un întreg program pentru viitor.

Când, înainte de 1848, tinerii Munteni și Moldoveni, aŭ început a simți că a sosit momentul ca Principatele să scuture Protectoratul rusesc și ca poporul românesc să-și croiască o altă soartă în lume, numele lui Ștefan-cel-Mare a slujit ca simbol de înfrățire; și toastul luĭ C. Negri în ziua de Sf. Ștefan, în Paris, a pus temelia acelei frății nedespărțite, acelei împreună lucrări rodnice între tineretul Moldovean și Muntean, acelui entusiasm patriotic, care a adùs Revoluțiunea din 1848, care a făcut Unirea și care a contribuit atât de puternic la Renașterea noastră națională.

Când, peste trei-zeci de ani, în Viena, tinerii din toate ţările locuite de Români se încredinţează că trebue ca Românii de pretutindenea să lucreze în o singură direcţiune, în sensul redeşteptării conştinţei naţionale adormită pe alocurea, numele lui Ştefan-cel-Mare vine în mintea tutulor, şi serbătoarea de la Putna din 1871, este cea întâi serbătoare a întregului neam românesc. Aici la mormântul marelui erou al tutulor Românilor, se leagă jurământul de credinţă care uneşte într'un singur mănunchiu pe toţi Românii, fără deosebire de hotarele pe care timpurile vitrege le-au pus între ei, pentru ca, cunoscându-se mai bine, dobîndind unitatea culturală, având acelaşi ideal şi lucrând în aceiaşi direcţiune, întreg neamul românesc să fie gata pentru ziua când va sosi ceasul dreptăţii; pentru ca în cumpăna care va decide soarta Răsăritului european să arunce sabia puternică a douăspre-zece milioane de Români şi drepturile lor neprescriptibile la o viaţă de sine stătătoare, drepturi pe care cumplitele vremi le-au putut călca în picioare, dar nu a le nimici.

Ștefan-cel-Mare, nu are nevoie de «umflături ritoricești» expresiunea episcopului de Roman Macarie.

Nepotul lui Alexandru cel Bun și tatăl lui Petru Rareș strălucește prin propria sa lumină și cuvintele meșteșugite nu pot adăugi nimic la gloria sa. Din contră. Numele lui Ştefan cel Mare nu se poate «lua în deșert».

În primăvara anului 1457, feciorul lui Bogdan intră în Moldova cu ajutorul lui Vlad Țepeș. El venea să reclame moștenirea părintească și să răpună pe Petru Aron, omorâtorul părintelui său. Mica lui oaste spori în drumul spre nord, și, după două victorii, Petru Aron fu nevoit să fugă; mare parte din boerii țărei se unesc cu legitimul moștenitor și la «Dreptate», lângă Suceava «boerii mari și mici și altă Curte măruntă» îl aclamă ca Domn și stăpânitor al Țerii Moldovei.

Era de două-zeci și patru de ani și venea să domnească peste o țară mică, pustiită prin mai mult de două-zeci de ani de lupte lăuntrice, sărăcită prin prădăciunile armatelor străine, umilită și înjosită înaintea Leșilor și Ungurilor, nevoită a plăti tribut

Turcilor, și înconjurată de vecini puternici, gata a o șterge din rândul țărilor libere.

Era de două-zeci și patru de ani și pe tronul turcesc domnia Mohammed II unul din cei mai însemnați Sultani ce au domnit peste Turci. Valurile revărsărei musulmane care amenința să cotropească întreaga creștinătate fuseră oprite un moment la Dunăre, prin vijelia lui Ioan Corvin. Dar acesta murise; Constantinopole fusese cuprins și nimeni nu mai putea împedica pe Turci a trece Dunărea. Principatele păreau menite a cădea sub domnia Semi-lunei.

Ungaria vărsase șiroaie de sângè în luptele cu Turcii, sub comanda luì Corvin. Popor viteaz, cu o nobilime a căreia rânduri creșteau prin fruntașii națiunilor conlocuitoare, Ungurii se credeau cei mai de frunte între popoarele creștine de la răsărit. Ei nu uitau că stăpînirea lor, mai mult nominală în adevăr, se întinsese odinioară până la Marea Neagră; nu încetau a rîvni Principatele unde mulți ani stăpâniseră Domni prin grația lui Ioan Corvin și aveau atunci pe tron pe Mateiu Corvin unul din cei mai mari oameni cari s'aŭ suit vre-odată

pe tronul lui Arpad. Viteaz, foarte cult și protector luminat al artelor și științelor, foarte bine văzut la Curtea papală și în toată creștinătatea apusană, drept și bun cârmuitor de popoare, fiul Românului Ioan Corvin se maghiarizase cu desăvârșire și era foarte ambițios. Moldova trebuia să se aștepte numai la rele din partea acestui Român ungurit.

Puternica Polonie stăpânea toate țerile de la Baltica până la Marea Neagră și era în apogeul gloriei sale. Vecinii erau sub protecția ei, și armatele ei inspirau groază dușmanilor; Lituania era aproape a fi supusă definitiv; Tătarii erau ținuți în respect și Moldova, nevoită a-și căuta un punct de sprijin în lupta contra Ungariei, se pusese sub vasalitatea puternicului vecin dela Nord, vasalitate mai mult nominală; dar care măgulia mult pe făloasa «Republică poloneză».

Iar spre Răsărit se agitau triburile tătare, pe care puternica mână a Rusiei nu le sdrobise definitiv și care tocmai acum vor face ultima lor încercare desperată în spre Apus.

Moștenirea părintească era compromisă și tânărul Domnitor stăpânea peste o țară fără granițe bine definite spre Poloni și

Munteni, cu cetatea Chilia în mâna Ungurilor şi, ceia ce era şi mai primejdios, cu boeri nărăviţi şi deprinşi cu lupte lăuntrice şi Petru Aron la hotarele Moldovei, sprijinit de Poloni şi mai apoi de Unguri. Astfel stăteau lucrurile la suirea lui pe tron.

Peste mulţi ani, căci Dumnezeu i-a hărăzit o viaţă îndelungată, bătrânul Voevod al Moldovei, plin de glorie şi de ani, putea contempla cu mândrie rezultatele strădaniei sale de aproape jumătate de veac.

Matei Corvin «Regele Regilor» care îndrăznise a intra cu foc şi sabie în Moldova, sdrobit la Baia, rănit de sabia moldoveană, se întorsese cu ruşine în patria sa. Oştirile turceşti fuseră nimicite la Podul-Înalt şi însuşi Mohammed II, victorios un moment la Răsboeni, era silit să se retragă cu mari perderi, şi Vadul Turcilor de pe Siret amintia nimicirea armatelor sale; mândria polonă fusese cumplit pedepsită la Codrii Coşminului şi Leşii, înhămaţi la pluguri, semănaseră ghindă, de unde aveau să iasă codrii «fraţi cu Românul», codrii aducători de cumplită moarte pentru năvălitori; Tătarii prădalnici cari pustiiseră o parte

din Rusia și Polonia, văzură puterea lor înfrântă la Nistru și fiul Hanului menit a domni asupra Apusului, căzuse sub securea călăului moldovan. Muntenia era cârmuită de Domnitori prieteni Marelui Voevod. Vrancea cu ramificațiunile ei până la Siret și Pocuția pănă la înnălțimile ce despart basenul Nistrului de al Prutului, erau moldovenești; țara era încunjurată de un brâu de cetăți care o apărau contra încălcărilor pe când, în năuntru, cetăți nouă asigurau apărarea națională. Iar El, eroul și părintele, încuscrit cu Țarul Rusiei și cu Principii de la Mangop, lăudat la Veneția, numit «Apărătorul Credinței» «Atletul lui Hristos» de către Papa, putea fi mândru de opera sa.

Cum a putut el realiza asemnea lucruri? Urmașii din timpurile de scădere a Moldovei au rămas impresionați mai mult de faptele lui vitejești. Și lucrul se explică. Când sabia a căzut din mâna țăranului moldovan sărăcit și obijduit: când Domnii nu mai ajungeau la tron prin voința țărei și prin vitejia boerilor cari-i înconjurau, ci prin pungile zarafilor greci din Constanti-

nopole; când nici un Domnitor moldovan nu mai îndrăznea a repeta cuvintele lui Alexandru cel Bun, că «Moldova nu are alt apărător decât pe Dumnezeu și sabia sa», înțelegem ca cei cari mai simțiau în inima lor dragostea de țară să se întoarcă cu o duioasă amintire spre timpurile fericite din trecut și să creadă că poporul a numit pe Ștefan Cel Sfânt, pentru faptele vitejești «pe care nimeni altul nu le-a făcut;» pentru că ce putea fi mai sfânt pentru ei, care gemeau asupra prezentului, decât amintirea Aceluia care, patruzeci de ani câștigase numai victorii și sdrobise pe toți năvălitorii?

Dar poporul care-l plângea la moarte «ca pe un părinte»; poporul care i-a dat numele de Cel Bun și Cel Sfânt, și posteritatea luminată care a consfințit numele de Cel Mare ce i s'a dat, nu se uită numai la răsboaie.

Negreșit, sânt sfinte luptele ce se poartă pentru apărarea pământului strămoșesc și sânt mari faptele săvârșite în acest scop; dar Istoria nu-i darnică cu numele de Cel Mare și victoriile asupra dușmanilor, ori-cât de nu-

meroase ar fi ele, nu sânt de ajuns, numai ele, pentru ca Istoria să acorde acest titlu.

Negreșit Ștefan era viteaz; și cele treizeci și două de bătălii câștigate sub comanda lui dovedesc pe deplin geniul lui militar; câmpiile Moldovei înălbite de oasele dușmanilor arată că nu se intra nepedepsit în patria viteazului; vecinii cari au simțit, nu odată, greutatea săbiei moldovenești, sunt marturii gloriei lui. Dar el nu era dintre acele căpetenii de oaste pe care Cerul le ridica une-ori peste lume în mânia sa. Nu-l vedem încruntat de furie, pornind în fruntea armatei sale devotate ca să ardă, să prade, să omoare, însemnându-și drumul prin foc și pustiire, lăsând în urmă amintirea vitejiei sale, însoțită de ura și blestemele urmașilor și ale viitorimei.

Înflăcărat de sfânta dragoste a patriei, el era fără milă contra celor cari îndrăzniau a profana pământul ei; și, ca și contimpuranul său Vlad Țepeș, el nu se da în lături a pedepsi cumplit pe cei cari îi cădeau în mână. Marturi sunt Tătarii, marturi sunt Leși după Codrul Cosminului.

Dar viteazul Voevod își întrebuința arma

numai pentru timpul când răsboiul este o datorie sfântă: numai pentru apărarea națională. El nu a provocat nici un răsboiu. Viteazul vitejilor știa că cei cărora Dumnezeu li-a încredințat soarta popoarelor au multe și mari datorii de îndeplinit. A face să crească populațiunea țărei, a lucra pentru propășirea materială, intelectuală și morală a poporului, a desvolta comerțul și toate ramurile de activitate națională: iată lucrări mari cu care se putea dobândi multă glorie. Și ne putem închipui ce strălucită ar fi ajuns Moldova, dacă ar fi lucrat numai în această direcțiune o minte luminată, un caracter energic și o mână de fier, cum era a lui Ștefan. Dar pentru aceasta era nevoe de o pace adâncă, și Moldova nu putea avea pace de cât făcând o strajă continuă și luptând fără preget, necontenit, contra vecinilor, în patru-zeci de ani. Știia Marele Domn că viața unui om, mai ales când țara e mică, e foarte scumpă; că pierderea unui viteaz pe câmpul de luptă e pierderea unei inteligențe și a unei energii, care ar fi adus mari foloase; dar pentru Moldova din acele vremi cea întâiu

datorie era datoria de a-și asigura existența și Ștefan nu putea sta la îndoială nici un minut.

De aceia și admirația noastră este fără margini, față cu bărbatul care, înconjurat de dușmani, nevoit a sta vecinic cu arma în mână pentru a sdrobi pe năvălitor, a găsit timp de ajuns pentru a asigura liniștea și ordinea internă, a întocmi Așezăminte statornice și a lucra pentru desvoltarea culturală a poporului său. Se mira cuscrul său Țarul Rusiei, cum de găsea Ștefan timp pentru toate, și cum putea el hălădui în mijlocul atâtor primejdii de care era învăluit. Noi nu ne mirăm.

Dumnezeu înzestrase pe marele Domnitor cu toate darurile unui om mare. Era frumos la față, voinic la corp, mândru la suflet și cu o energie extraordinară. Mintos la sfat și căpitan neîntrecut pe câmpul de bătaie, el nu se da în lături de la ospețe îndelungate și patru femei legitime și multe nelegitime dovedesc nevoia lui de dragoste aprinsă. Dar era în acelaşi timp de o energie fără samăn: «mânios» zice cronicarul «și degrabă vărsa sânge ne-

vinovat.» Era, «întreg la minte, nelenevos» și «unde nu cugetai, acolo 'l aflai!»

Bărbat în toată puterea cuvântului.

«Purta în capul lui întreg Consiliul său» a zis un cronicar francez despre contimpuranul lui Ștefan, Ludovic XI al Franții. Aceste cuvinte se pot aplica și marelui Voevod moldovean. Asculta pe Mitropolitul Teoctist; pleca urechia la cuvintele logofătului Tăutu și ale Boerilor de cari era înconjurat. Dar numai El hotăra. La Suceava ca și în tabere, în curțile domnești din Vaslui ca și la Hârlău, Domnul e întreg guvernul țărei și numai el poruncește; iar sabia și buzduganul pe care i le-a încredințat Țara la «Dreptate»-i dă puterea a fi ascultat fără încunjur. Petrecea la ospețe cu boerii, de multe ori poate se întrecea și întârzia la masă; dar Domnul era fără milă față cu trădătorii sau cu cei cari nu-și făceau datoria, întreaga lor datorie. Învestit de sus cu greaua sarcină de a asigura și salva Moldova; fiind unsul Celui prea Înalt, Domnul pedepsea cumplit; pentru că ce însemnau câteva capete seci în cumpăna în care se decideau destinele țărei întregi? găsise

o boerime împărechiată și nărăvită; trebuia să se știe «că are cine o cârmui» și urgiea domnească dădu exemple teribile. Cu toate aceste, nici un Domnitor nu s'a îngrijit așa de mult de întărirea Boerimei pământene, care era pavăza Moldovei în acele timpuri de grea cumpănă pentru pământul românesc.

Când la Răsboeni, fu nevoit lupta numai cu armata alcătuită din Boeri și Curteni și când au căzut mulți «nu biruiți ci stropșiți de mulțimea Turcilor,» Cronicarul zice că «vitejii cei buni au pierit cu toții de atuncia» iar ienicerul Hodja Efendi care a fost de față și a descris lupta adaugă: «se înegri atunci fața mărirei Moldovenilor, se scurtă mâna puterei lor». Boerimea alcătuită din vitejii de pe câmpul de luptă trebuia dar întărită. Ștefan luă măsuri. Locurile pustii din întinsa lui Moldovă, locurile cu o însemnătate strategică, aŭ fost constituite în «ocine» pentru voinici. Domnul dăruia moșiea ca răsplată pentru vitejia arătată pe câmpul de luptă. Viteazul boer își făcea acolo așezare; lua cu el pe cei ce luptaseră alăturea cu el; și în curând, moșiea lui «Albul» ajungea moșiea «Albeștilor», a lui

«Negru» moșiea «Negreștilor», a lui «Tăutu» moșia «Tăuteștilor», sute, și pe urmă mii, din aceste organisme vii, în care urmașii familiei, vlăstare vânjoase lângă stejarul viguros, Bătrânul familiei, munciau sub povața mintosului în timp de pace, luptau sub comanda viteazului și iscusitului căpitan în timp de răsboiu, și întemeiau pe pământul Moldovei mii de comunități de răzeși, mici proprietari, oameni cinstiți și cu frica lui Dumnezeu, muncitori neîntrecuți în timp de pace, spaima dușmanului în timp de răsboiu.

Când apăreau în fața dușmanului cu sumanele lor negre, cu mintenele lor bumbăcite și cu saele dese pentru ca săgețile să nu poată pătrunde, pe caii lor cu șele de lemn și fără scări, cu pâne neagră și brânză de burduf la oblânc, țăranii, mici proprietari, descinzători din vechii Căpitani, formau o armată neînvinsă.

Armata dușmană putea fi ori cât de numeroasă; vecinii bogați se puteau presenta în cele mai bune condițiuni de armătură; Moldova nu se speria. Nu de geaba o înzestrase dumnezeu cu codri nestrăbătuți; nu de geaba o înzestrase dumnezeu cu

dealuri și văi înguste; codrii și văile erau scăparea țărei. Dușmanul chiar biruitor era nevoit să se retragă; căci totul fusese ars și distrus în drumul său. Moldovenii știau că se pot reconstrui casele; târgurile și satele pot renaște din cenușa lor; pământul bine cuvântat al țărei producea holde mai mănoase după ce au fost îngrășat cu sângele dușmanilor; un lucru numai nu se mai putea redobândi: legea, limba și naționalitatea perdută. Pentru aceste bunuri suferiseră ei o mie de ani din pricina barbarilor; pentru aceste bunuri își părăsiră ei locuințile din munți și, așezați în văile frumoasei Moldove, tăiaseră pădurile, curățiseră spinii și bălăriile, scoseseră rădăcinile și, cu munca și sudoarea lor, sudoare de sânge, își închegaseră o țară care se întindea de la Munți până la Mare. Și acum, dușmani din toate vânturile veniau să le răpească acest pământ «frământat cu sângele strămoșilor lor!» Dar ca să se întâmple o asemenea nenorocire trebuia doar să nu fie un Dumnezeu în Cer și un Ștefan pe Pământ! Era și Dumnezeu, era și

Ștefan. Moldova avea la cine se ruga și pe cine asculta.

Greu era dușmanului să biruiască; mai greu să poată petrece în țară; dar și mai greu la întors. Luptase cu Domnul și Curtenii săi; încercase vitejia Boerilor și neamurilor lor; dar, acum la întors, făcea cunoștință cu Țărănimea care plecase «în dobândă» ca să sdrobească pe dușmanul demoralisat, ca să-l facă a uita, pentru multă vreme, drumul patriei noastre.

Pe cât 'i este dat omului a lucra, Ștefan asigurase viitorul Moldovei. «Câtă vreme instituțiile noastre militare au rămas neatinse autonomia noastră nu au fost un cuvânt deșert.»

A ridica mai bine de patru-zeci de Biserici și Mănăstiri, nu era numai o faptă de pietate din partea lui Ștefan, o grijă pentru mântuirea sufletului său. El putea muri liniștit. Dumnezeul Creștinilor e și «Sabaoth» «dumnezeul armatelor» și Ștefan, care apărase mai bine de patruzeci de ani o țară creștină în contra celor de altă lege, putea spera în bunătatea și dreptatea lui Dumnezeu.

Locaşurile sfinte înălţate de către el aveau o îndoită menire: naţională şi culturală.

Într'un timp când simţul naţional nu era încă desvoltat; când «credinţa» se confunda cu «naţionalitatea» a înălţa biserici şi mănăstiri, solid construite, încunjurate cu ziduri puternice, aşezate la posiţiuni anume alese, însemna a construi tot atâtea locuri de adăpost în care sufletele pioase găsiau liniştea după care în zadar suspinau pe lumea aceasta; dar erau şi un loc de siguranţă pentru cei cari nu puteau lua armele în timp de răsboiu. Într'un asemenea timp, clopotele mănăstirilor anunţau primejdia; iar călugării luau arma pentru a respinge pe năvălitor. Părinţii cari zilnic rugau pe D-zeu pentru ctitorul mănăstirei, se inspirau în acele timpuri de exemplul de vitejïe al întemeietorului acelui sfânt locaş şi D-zeu le ajuta în lupta sfântă pentru lege şi moşie.

Mănăstirile erau înzestrate cu moşii. Şi aceasta a fost o măsură de prevedere pentru viitor. Încredinţând bisericei domenii întinse, marele Domnitor ştia că le încredinţează pe mâni bune.

Timpurile puteau fi nestatornice; Domnii viitori puteau abuza de pământurile Statului și de dreptul lor de a face danii. Moșiile încredințate Bisericei aveau a rămînea neatinse. Minunata gospodărie a harnicilor călugări va face ca prețul lor să sporească; din economiile realizate se vor cumpăra bunuri nouă și, în ziua când Statul va fi vrednic a lua pe sama sa și grija culturei naționale, Biserica cu o sublimă abnegație îi va pune la dispoziție sutele de milioane, depozit pe care cu atâta sfințenie îl păstrase în curs de patru sute de ani.

Mănăstirile, am zis, aveau și o menire culturală. Ele erau deschise pentru toți oamenii pioși, pentru toți oamenii învățați, pentru toți artiștii din toate țerile creștine ortodoxe.

Această largă ospitalitate nu putea ea constitui o primejdie națională? Nu; Românul nu s'a temut nici odată de streini. El i-a primit pe toți cu brațele deschise; pentru că pe pământul acesta romînesc, pământ roditor, dar expus la geruri teribile și la arșițe mari, pe acest pământ nu pot trăi decât acei cari aŭ dragoste pentru

el, cari amestică sudoarea frunții lor cu sucul brazdelor sale și cari sunt gata în tot momentul a se jertfi pentru el. În curs de 1500 de ani, au venit în aceste țări fel de fel de neamuri. Au venit, au prădat. S'au dus. Două sute de ani ne-au prădat Turcii; două sute de ani s'au îmbogățit Grecii. S'au dus. Pământul a rămas românesc și țara a Românilor. Și așa va fi cât lumea dacă vom ști să păstrăm moștenirea. Râuri de aur și de argint au plătit Românii în cursul veacurilor; dar speculanții s'au dus; paraziții au perit. Pământul a rămas al Românilor.

Nu putea fi dar nici o grijă despre călugări cari, în fața urgiei otomane, părăseau sfintele lor locașuri pângărite pentru ași găsi adăpost în bogatele mănăstiri de la noi.

Și ce măreață răsplată din partea acestor harnici și cinstiți călugări pantru ospitalitatea ce le-am dat, pentru ajutoarele pe care Ștefan nu pregeta a le trimite în tot Răsăritul! Mănăstirile noastre, ele însăși obiecte de artă, au ajuns cu timpul adevărate focare științifice și artistice, care radiau și asupra țărilor de prinprejur. In-

vățații și neobosiții călugări, scutiți de grijile lumești, traduceau, copiau, zugrăveau, făureau lucrări de artă, pe care mulți le cunoaștem numai din auzite; și de care nu vom avea în curând nici o ideie, căci țin de patru sute de ani, dacă nu vom lua grabnice măsuri pentru a le păstra măcar icoana lor.

Acestea fiind faptele lui Ștefan, înțelegem pentru ce El e singurul Domnitor, al căruia nume s'a păstrat în gura poporului și care a slujit ca legătură între prezent și trecut, în tot cursul istoriei Moldovei.

A murit la 2 Iulie 1504 și numai după patru sute de ani Românii s'au socotit vrednici a serba amintirea morții marelui erou.

In 1604, Ieremia Movilă, creatura Polonilor și dușmanul de moarte al celuilalt bărbat cu care se mândrește neamul, lui Mihai Viteazul, în acel an Domnul Moldovei nu putea îndrăzni să îngenunchie la mormântul luĭ Ștefan și să se roage pentru el.

În 1704, Constantin Duca, fiul luĭ Gh. Duca care fusese «și Domn și Vistier și Negutitor și Vameș» cum zice cronicarul, nu putea gândi la serbarea glorieĭ moldo-

vene într'un timp când țara era în plină periodă fanariotă.

Despre 1804 să tăcem cu durerea în inimă. Domnia pe tronul Moldovei Alexandru Moruzi. În 1804 în loc de a se serba centenarul morții lui Ștefan cel Mare ni se pregătea cel mai jalnic centenar, *Centenarul luărei Basarabiei* pe care-l vom serba cu durere în 1912, *nădăjduind în dreptatea lui Dumnezeu*.

Astăzi Românii veniți din toate țările locuite de Români, îngenunchie pe mormântul Părintelui Moldovei îngropat la Putna.

Astăzi, în 1904, când D-zeu a bine cuvântat munca unei întregi generațuni de mari patrioți ; când a bine-cuvântat strădaniile unui Domnitor străin, ajuns Român desăvârșit îndată ce a pus piciorul pe pământul patriei, astăzi supt regnul lui Carol I, vrednic urmaș al lui Ștefan cel Mare, astăzi în toate bisericile din țeară, Românii liberi în România independentă, se roagă pentru Părintele poporului, pentru Ștefan cel Mare, Cel Bun, Cel Sfânt.

Universitatea din Iași, focarul de cultură în Moldova lui Ștefan nu putea decât să ser-

beze cu pietate sărbătoarea organizată de către Capul Învățăturei publice. Conscientă de marea sa chemare, cea mai înnaltă instituțiune culturală știe ce mare răspundere apasă asupra ei.

Dar pentru ca școala să-și îndeplinească chemarea sa, este de nevoie ca întreg Poporul să fie însuflețit de câteva idei care ar constitui firul conducător pe viitorime.

Vremurile sânt grele. Veacul ce a început este un veac de fier. Viitorul este numai pentru cei voinici, pentru cei bogați, pentru cei luminați. Dușmanii neamului sânt înzestrați cu mijloace de pierzare mult mai primejdioase de cât în trecut.

«Sus inimile» Români.

Avem o dinastie, care este puternic stabilită pentru că să razimă pe temelia neclătită a iubirei poporului întreg.

Sântem două-sprezece milioane de Români. O singură aspirație trebue să-i însuflețească; o singură cugetare trebue să-i ducă: iubirea de neam și iubirea de lege, Unitatea Culturală.

Avem o clasă orășenească, puternică prin bogăția sa, puternică prin cultura sa, care

poate sta alături cu semenii săi din Europa cultă.

Şi avem un popor la ţară, marea majoritate a locuitorilor României, unul din cele mai inteligente popoare din lume şi foarte muncitor, care nu ne cere decât două lucruri: dreptate şi pământ; dreptate pentru ca să-şi poată desvolta în linişte minunatele daruri cu care l'au înzestrat Dumnezeu, şi pământ, adică sănătatea fisică şi sănătatea morală, muncă fără preget, muncă pentru folosul tuturor şi fără paguba nimărui.

Să ne apropiem de acest popor; nu zic să ne pogorâm până la el, căci nu sântem aşa de sus. Să nu uităm că în rândurile lui sânt urmaşii tovarăşilor lui Ştefan, pentru cari am îngenunchiat adineoarea. Să facem să dispară prăpastia dintre clase, moştenirea trecutului, şi să păstrăm pământul strămoşesc numai pentru Români cari, în cursul veacurilor, l'au înroşit cu sângele lor. Şi numai atunci vom fi vrednici, ca, până în timpurile cele mai depărtate, să serbăm multe Centenare în amintirea Părintelui patriei, Ştefan-cel-Mare.

Discursul d-lui Dimitre Onciul, profesor la Universitatea din Bucureşti, pronunţat la serbarea dela Putna, în 3 Iulie 1904.

Înalt Preasfinţite Stăpâne,
Serenissime D. President al Ţerei,
Domnilor şi Doamnelor,
Români şi Creştini,

O voce dincolo de mormânt, dela poetul *Dumbravei Roșie*, pătrunde aci și zice:

«Erou plin de lumină, el e menit în lume
«Pe secolul ce-l vede să sape al său nume
«Şi să răspândă raze pe secoli viitori...
«Fiinţă de-o natură gigantică, divină,
«El e de-acei la care istoria se 'nchină».

Istoria se închină eroului care, însuflețit de geniul nemuririi, din scânteia sa divină a dat nouă viață și lumină unui timp întreg și unui întreg popor. Istoria se închină eroului acum patru secoli trecut la nemurire, a cărui amintire o serbătorim astăzi, eroului slăvit al vechei Moldove,

al neamului român, al creştinătăţii: Stefan-cel-Mare.

Ţeara toată, şi 'mpreună cu dânsa întreaga Românime serbătoreşte amintirea lui, prăznuind al patrulea centenar al vieţei lui celei dincolo de mormânt. Şi dela un capăt la altul al ţerei lui, pe care el cu mândrie o numeà «poarta Creştinătăţii», din înălţimile celor 44 de mănăstiri şi biserici ce el a ridicat spre lauda lui Dumnezeu pentru biruinţele sale, resună tânguitor cântarea de slavă a clopotelor, unită cu cântarea întregei Biserici ortodoxe-române, chiemând sufletele româneşti la credinţă şi virtute, care putere de viaţă dă şi fapte mari îndeplineşte. Este spre a preamărì pe un erou al Ţerei, erou al neamului, erou al istoriei.

În complexitatea multiplă de cauze şi efecte din care se desveleşte istoria omenirei, manifestarea popoarelor active în istorie este determinată esenţial de mediul înconjurător ce-l dă aşezarea geografică, de împrejurările timpului, de însuşirile rasei şi de acţiunea personalităţilor istorice. Din această complexitate se înalţă întotdeauna,

ca munţii giganţi deasupra câmpielor, marile personalităţi istorice, prin acţiunea lor hotărîtoare în viaţa popoarelor.

Intre personalităţile care astfel au determinat istoria şi viaţa poporului român, în condiţiunile date prin aşezarea geografică a ţerei, prin împrejurările timpului şi prin însuşirile de rasă ale poporului, străluceşte mai presus măreaţa imagine a lui Stefan-cel-Mare, domnul Moldovei dela 14 Aprilie 1457 până la 2 Iulie 1504. Aproape jumătate de secol, în cea maĭ lungă domnie ce a fost dată ţerei lui, el a dominat scena istoriei române, răspândind gloria armelor româneşti şi lauda numelui român în cele patru părţi ale lumei. «Toate gurile te numesc, şi toţi într'un gând preamult te laudă», îi scrieà papa Sixt IV. Iar el însuşi, în ajunul morţii, ziceà medicului veneţian care-l căutà: «De când sunt domn al acestei ţeri, 36 de răsboaie am dat, în 34 am învins, şi 2 am pierdut».

«Om prea înţelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supuşii săi, îndurător şi drept, mult apărător şi generos»: aşa îl caracterizează medicul Matei Muriano în

relațiunea sa către dogele Veneției. Iar cronicarul țerei încheie povestirea acestei domnii binecuvântate, zicând: «După multe răsboaie cu noroc ceau făcut, cu mare jale au răposat, marți Iulie în 2... Domnitau Stefan Vodă 47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni, și au zidit 44 de mănăstiri și biserici, și erà însuși țiitor peste toată țeara... Erà bărbat viteaz, norocos și cu frica lui Dumnezeu».

Mărturiele istoriei se unesc în cuvântul poetului:

«Măreț în sinul luptelor
«Și'n pace-a fost măreț».

*
* *

Stefan, fiul lui Bogdan II Voevod și al doamnei Oltea-Maria, prin tată, nepot al luĭ Alexandru-cel-Bun din neamul Mușaților, prin mamă, strănepot al Basarabilor, astfel vlăstar al ambelor dinastii române din cele două țeri surori, a luat în mână sceptrul Moldovei în zile de grea cumpănă pentru țeară și neam.

Alexandru-cel-Bun lăsase urmașilor moștenire o țeară tânără ca stat, dar bine în-

tocmită în lăuntru și respectată în afară, mică între marile puteri vecine, dar tare prin voința de viață a cetățenilor și prin iubirea lor de țeară. Din nefericire însă, lipsa unei norme bine stabilite pentru succesiunea la tron, în urma sistemului ereditar-electiv ce se practicà în ambele Principate, dedeà mereu prilej la certe pentru domnie, certe pe care și vecinii râvnitori de a-și supune țerile române căutà să le pună în serviciul intereselor lor. Astfel Moldova, sub urmașii lui Alexandru-cel-Bun, ca și Țeara-Românească, sub urmașii lui Mircea-cel-Bătrân, au ajuns să fie mereu turburate de lupte lăuntrice, însoțite de amestecul funest al străinilor, al Polonilor și Ungurilor în Moldova, al Ungurilor și Turcilor în Țeara-Românească, cu pretențiunile lor de supremație. Vrajba și urgia între frați le-au sfâșiat în lăuntru, le-au umilit în afară. Mai rău decât dușmanul din afară lovește întotdeauna dușmănia din lăuntru!... În cele din urmă, sub Petru Aron, un fiu natural al lui Alexandru-cel-Bun, Moldova ajunse să fie vasală și Po-

loniei și Ungariei, și în acelaș timp tributară Turcilor.

De această umilință o liberă brațul lui Stefan, care venind cu oaste din Țeara-Românească, în Joia mare 1457, bătù pe Petru Aron, ucigașul tatălui său Bogdan, și luă în stăpânire tronul strămoșesc dela Suceava, fiind proclamat domn al țerei, la Dereptate. Serbătoarea Învierei, ce coincideà cu aceste evenemente, erà tot-de-odată o serbătoare de reînviare a Moldovei.

Erà însă un timp de mare cumpănă nu numai pentru Moldova și neamul românesc, ci pentru toată creștinătatea, când Stefan venì să ia domnia. Cu patru ani mai înainte, cetatea sfântului Constantin, cu ultima rămășiță din imperiul Cesarilor romani, căzuse în mâinele Turcilor. Împărăția creștină a Răsăritului fu desființată, aceeași soartă având și celelalte state creștine ale peninsulei Balcanice, care toată devenì osmană. Cuceritorul Mohammed II își așeză tronul la Cornul-de-aur, și Semi-luna înlocuì Crucea de pe Sfânta-Sofia. Groaza cuprindea inimile descurajate ale Europei creștine.

În așà timp venì, ca trimis de Provi-

dență, Stefan al Moldovei, «luptător al lui Christos», cum îl numeà sfântul Părinte dela Roma. Un alt «luptător al lui Christos», Ioan Corvin de Huniad, și acesta Român de viță, murise un an mai înainte, lăsând dezolată Ungaria și lumea creștină. Erà acum rândul lui Stefan, ca principe fruntaș în fruntea Răsăritului creștin, să ducă mai departe lupta pentru Cruce.

Lupta pentru Cruce erà menirea lui. Lupta pentru Cruce este gloria luĭ. Coroana lui de glorie au alcătuit-o însă și lupta pentru Cruce, și lupta pentru neatârnare, și faptele păcei: coroană de întreită glorie.

* * *

Înainte de a întreprinde sfânta luptă contra dușmanului creștinătății, Stefan aveà să susțină lupte cu vecinii creștini spre a-și apărà moștenirea. Răsboindu-se cu Polonii și cu Ungurii, la care detronatul Petru Aron aflase adăpost pentru ca să fie readus la domnie la timp oportun, el făcù pace cu ei numai după ce își câștigă recunoaștere prin puterea armelor sale, în-

vingătoare peste Nistru, peste Carpaţi şi la Baia.

Odată cu pacea, Stefan restabilì cuminte şi vechile legături ale Moldovei cu Polonia, recunoscând suzeranitatea coroanei polone, în condiţiuni ce-i garantà integritatea tronului şi a ţerei, cum şi mână liberă în afară. Iar prin pacea cu Ungaria, după învingerea repurtată asupra regelui Matiaş Corvin la Baia în 14 Decembre 1467, el dobândì în Ardeal cetăţile Ciceul şi Cetatea-de-Baltă cu ţinuturile lor, ca feude ungureşti, prin care regele Ungariei urmà să salveze măcar aparenţa unei suzeranităţi asupra domnului Moldovei. Relaţiunile lui Stefan cu Ungaria au continuat apoi să fie cele mai bune până la sfârşitul domniei sale. Astfel împăcat cu Polonii şi cu Ungurii, el puteà să întreprindă marea luptă contra duşmanului comun care de mai bine de un secol ameninţà Europa creştină şi civilizaţia ei.

Pentru această luptă trebuià câştigat şi domnul Ţerei-Româneşti. Dar acì domneà vasalul devotat al Turcilor, Radul-cel-Frumos. Acesta trebuià deci sau să fie întors

la cauza creştină, sau să fie înlăturat. Răsboaiele întreprinse contra lui, în acest scop, erà începutul ostilităţilor lui Stefan cu Turcii. In luptă cu domnul Moldovei, Radul, susţinut şi ajutat de Turci, pierdù tronul şi viaţa. Invingătorul Stefan puse domn Ţerei-Româneşti pe Basaraba Laiot spre a-l avea drept amic devotat şie şi cauzei creştine. Prin alianţa ţerilor surori şi cu sprijinul Ungariei şi Poloniei, luptătorul luĭ Christos sperà şi credeà, la isbândă să conducă oastea creştină şi cu biruinţă secolul să încunune.

Sperarea şi credinţa lui erà în Zeul ocrotitor al biruinţelor sale de până atunci asupra protivnicilor şi necredincioşilor, în Zeul care l-a menit neamului său şi creştinătăţii, Dumnezeul credinţei, al nădejdei şi al dragostei lui de Creştin şi de Român.

*
* *

Lupta contra duşmanului Credinţei fu începută cu noroc prin o învingere asupra Tătarilor, la Lipinţi, aproape de Nistru, unde ordele tătăreşti ce năvăliră în Moldova fură sdrobite de Stefan. Spre lauda

lui Dumnezeu pentru această primă biruință asupra necredincioșilor, învingătorul sfinți atunci, cu mare solemnitate, mănăstirea Putna, în 3 Septembre 1470, pe care și-o alese locaș de veșnică odihnă.

In anul următor el începù lupta pentru înlăturarea lui Radul, cel plecat Turcilor, dela tronul Țerei-Românești, luptă sfârșită cu isbândă, după trei ani. Atunci pentru prima dată, Stefan încrucișà sabia cu paloșul Turcului.

Până peste hotarele Europei pătrunse faima acestor învingeri. Șahul Persiei, Uzun Hasan, și el în luptă cu Turcii, oferì alianța sa «marelui și milostivului domn, stăpân mare în țeara sa, Stefan Voevod», cum îl numește în scrisoarea adresată lui, cerându-i în acelaș timp să îndemne pe toți principii creștini ca să unească armele lor cu cele ale Perșilor spre a sdrobì pe dușmanul comun.

Când această scrisoare sosì în Moldova, o oaste turcească în putere de 120.000 veneà ca să răsbune înfrângerea suferită în Țeara-Românească. Basaraba Laiot, pus în domnie de Stefan, dar nevoit să se dea apoi

de partea Turcilor, înmulţì cu oastea sa rândurile turceşti. Stefan nu aveà sub arme decât 40.000 de Moldoveni, pe lângă 5000 de Secui și 2000 de Poloni care-i venise în ajutor, cu totul vr'o 47.000 contra unei întreite puteri duşmane. Lângă Vaslui el dădù vestita bătălie dela Podul-Înalt la Racova, în 10 Ianuarie 1475, sdrobind cu desăvârșire pe duşman. Erà cea mai strălucită învingere ce armele creștine au repurtat până atunci asupra Osmanilor.

Cronicarul contemporan al Poloniei, Ioan Dlugosz, încheie povestirea acestui preamemorabil evenement istoric cu celebrele cuvinte:

«O, bărbat minunat, întru nimic mai prejos eroicilor principi pe care-i admirăm atât de mult: care în zilele noastre o învingere atât de strălucită, între principii lumei cel dintâiu, a repurtat asupra Turcului! După judecata mea, el este cel mai vrednic de a-i se încredința principatul și comandamentul a toată lumea, mai ales contra Turcului, prin comună înțelegere și hotărire a creştinilor».

Iar papa Sixt IV scrieà eroului dela

Racova: «Faptele tale contra necredincioșilor Turci, dușmanii noștri comuni, ce le-ai îndeplinit până acum cu atâta înțelepciune și vitejie, au adăugat atâta strălucire numelui tău încât toate gurile te numesc și toți într'un gând preamult te laudă».

Și chiar cronicarul turcesc, uimit de învigătorul oștilor luĭ Mohamed, zice: «Mare bărbat și Turcilor asemenea, de ai noștri neînvins».

Stefan însuși, adresând dela Suceava, în 25 Ianuarie, o misivă către principii creștini prin care le anunțà învingerea și-i invità să participe la continuarea luptei contra dușmanului comun, le scrieà:

«Prea luminaților și măriților din toată creștinătatea, în ori ce loc va ajunge această scrisoare a noastră, Noi Stefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn țerei Moldovei, omenoasă închinăciune și dorință de toate bunurile pentru binele Mărielor Voastre trimitem. Necredinciosul împărat turcesc de multă vreme a fost și este dărâmătorul creștinității, și în toate zilele se gândește cum s'o subjuge. Deci facem cunoscut Mărielor Voastre că pe la sfânta

Bobotează de curând trecută Turcul trimise asupra noastră o mare oaste a sa de 120.000, încă şi pe domnul Munteniei cu toată puterea lui. Iar noi ne armarăm şi merserăm împotriva lor, cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic, noi în faţa duşmanilor creştinătăţii. Învinsu-i-am şi i-am pus sub picioarele noastre, şi pe toţi i-am repus cu tăişul săbiei, pentru care lucru Dumnezeu să fie lăudat. După aceasta, necredinciosul Turc vrea să-şi răsbune cu capul şi cu gândul său asupra noastră, voind să cuprindă această poartă a creştinătăţii ce întâmpină în ţeara noastră, de care lucru Dumnezeu să ne păzească. Şi dacă această poartă ar fi pierdută de mine, toată creştinătatea ar fi ameninţată. Deci cerem prietenielor voastre să vă ridicaţi fără preget asupra duşmanului creştinătăţii cât mai este timp. Noi din această parte făgăduim pe credinţa noastră creştinească să stăm cu capul nostru şi să luptăm până la moarte pentru creştinătate. Aşà făcând şi voi din cealaltă parte, pe uscat şi pe apă, de astă dată cu ajutorul lui Dum-

nezeu celui atotputernic să-i tăiem dreapta. Deci nu întârziaţi!»

Ce măreaţă se arată personalitatea eroului prin aceste proprii cuvinte ale sale! Ce mândră conştiinţă de sine şi de însemnătatea ţerei sale în marea luptă ce el întreprinse, şi ce judecată dreaptă despre gravitatea momentului pentru creştinătatea întreagă!

În numele legei lui Christos el chiemà pe toţi principii creştini la lupta sfântă, cu credinţă tare în biruinţa ce trebuià să încoroneze armele legiunilor unite ale creştinilor. Dar cuvântul lui cel plin de credinţă nu găseà răsunet în inimile sceptice ale contemporanilor săi, şi el rămase să ţină piept el singur furtunei îngrozitoare ce nu întârzià să se descarce asupra lui şi asupra Moldovei sale.

*
* *

În anul următor, sultanul Mohammed în persoană, cu înfricoşată oaste, împreună cu Basaraba Laiot, oaste în putere totală de 200.000, ajutorată încă şi de 30.000 de Tătari, venì să-şi ia răsbunare. Lui i-se puse

în cale Stefan singur, numai el cu Moldovenii săi 40.000.

În vreme ce Turcii urmà să treacă Dunărea, Tătarii făcură o diversiune, jefuind ţeara dela Nistrul de jos până lângă Suceava. După ce bătù şi gonì ordele tătăreştĭ, Ştefan, lăsând ostaşii ţerani pe câteva zile să-şi caute vetrele pustiite, se retrase cu restul oştirei spre munţi. Acì, la Valea-Albă, loc numit de atunci Răsboienii, Thermopylele Române, în 26 Iulie 1476, cei 10.000 de curteni călări cu care eroul rămase să susţină eroica luptă se închinară morţii. Floarea Moldovei rămase atunci pe câmpul de răsboiu. «Mulţi din boierii cei mari au picat, — zice cronicarul — şi vitejii cei buni au perit cu totul atunce. Şi fu scârbă mare în toată ţeara, şi tuturor domnilor şi crailor de prin pregiur». Stefan scăpă ca prin minune, cu puţini ai săi. Erà înfrângerea lui cea dintâiu. El fu înfrânt, dar nu învins. Erà o înfrângere din acele ce rămân înscrise în cărţile istoriei ca fapte de neperitoare glorie.

«Eu şi curtea mea» — ziceà el prin solul său la republica Veneţiei — «am făcut

tot ce am putut, şi s'a întâmplat ce v'am spus. Care lucru eu judec că a fost voia lui Dumnezeu, ca să mă pedepsească pentru păcatele mele. Lăudat fie numele lui!»

Lăudat fie numele lui: căci învingerea reputată de Mohammed erà ca ş'o înfrângere. Turcii părăsiră Moldova cu mari pierderi, fără să fi luat nici o singură cetate, şi fără nici un câştig în afară de prada ce făcuse. Decimaţi prin boală şi foame, ei mai fură loviţi de Stefan la întoarcere aşà încât, cum spune un cronicar austriac, «mulţi au fost ucişi în fugă, mulţi s'au înnecat în Dunăre». Erà — cum şi regele Ungariei, Matiaş Corvin, zice scriind către papa — «o fugă ruşinoasă».

Legenda ce ne-a transmis cronicarul Neculcea în «*Oseamă de cuvinte de bătrâni*», atribue această miraculoasă isbândă a lui Stefan îmbărbătărei lui prin un cucernic sihastru care-i făgăduì biruinţa pentru o mânăstire, şi poveţei primite dela muma vrednică de fiul ei, muma care nu l-a lăsat să intre învins în cetate, trimiţându-l să învingă sau să moară în răsboiu.

Isbânda fu câştigată şi asupra lui Basaraba

Laiot, pe care Stefan, în unire cu oastea ungurească ce-i venì în ajutor prea târziu pentru a se folosì de ea contra Turcilor, îl scoase din nevrednica domnie.

După patru ani, luptele cu Turcii începură din nou. Stefan căutà să înlăture dela tronul Ţerei-Româneşti pe un alt Basarab rătăcit, Basaraba Ţepeluş, şi acesta pus în domnie de dânsul, dar devenit apoi, ca şi Laiot, partizan al Turcilor şi susţinut de ei. Învingător asupra lui Ţepeluş, care fu răsturnat cu tot ajutorul primit dela Turci, el avù apoi să îndure nenorocosul răsboiù din 1484 pentru Chilia şi Cetatea-Albă. După eroică apărare contra unei puteri duşmane de 300.000 de oameni şi 100 de corăbii care veniră asupra lor cu sultanul Baiazid II în frunte, cele două cetăţi căzură în mâinile Turcilor. Erà al doilea din cele două răsboaie pierdute de Stefan, care şi de astă dată rămase fără nici un ajutor dela vecinii creştini. Până în doi ani după aceasta, el bătù pe neîmpăcatul duşman de două ori, la Catlabuga şi la Şcheia, ultimele lui lupte cu Turcii, dar fără să poată recucerì cetăţile pierdute.

Încercarea din urmă a lui Stefan de a face o coaliţie contra duşmanului Crucei, pentru care el căutà să câştige şi pe marele duce al Moscovei, Ivan Vasilievici, cuscrul său, nu isbutì. Legăturile de pace ale Ungariei şi Poloniei cu Poarta, cu care ambele state încheiară armistiţii, îl siliră să renunţe a duce mai departe lupta sfântă, lupta pe care o începuse cu atâta credinţă şi entusiasm, lupta pe care o susţinuse cu atâtea sacrificii şi decepţiuni. Cine poate să ştie ce biruinţe pentru creştinătate el ar mai fi putut să îndeplinească dacă principii creştini îl secundà cuvenit!

El singur luptând eroica luptă, mântuinţă au adus neamului său. Mântuinţă i-au adus, ajutându-l să treacă prin acea mare criză a cărei victimă au devenit toţi ceilalţi creştini din Sud-estul Europei, şi ferindu-l să împártă aceeaşi soartă nefericită, aşà încât Statul român putù să păstreze şi mai departe, de şi sub suzeranitate turcească, o viaţă politică a sa proprie, o viaţă naţională. El astfel, într'un timp de «cumpănă mare pământului nostru şi nouă», pasul soartei l-a hotărit.

*
* *

In greaua luptă ce a purtat pentru Cruce și neam, Stefan strălucește nu mai puțin și prin faptele păcei.

Cele 44 de mânăstiri și biserici zidite de el și bogat înzestrate, din care 7 sunt în Bucovina, erà tot atâtea locașuri de cultură a neamului românesc, de învățătură creștinească și de întărire sufletească. Literatura cultivată în ele, cea bisericească și cea profană, în care se destinge mai ales istoriografia prin analele dela Putna, scrise în această mânăstire, a fost întemeietoare pentru cultura literară din urmă. Architectura, pictura și odoarele lor sunt cele mai prețioase monumente ale artei naționale. Iar averile hărăzite lor, ca și multor mănăstiri ale ctitorilor de mai înainte, — averi din care s'a format, în cea mai mare parte, și marele fond bisericesc al Bucovinei, creat de fericit-pomenitul împărat Iosif II, — au asigurat bisericei și țerei mijloace bogate de bună-stare și prosperitate.

Așà viață de domn nu erà menită să se sfârșască fără ca ea să fie încoronată, după

gloria luptei pentru Cruce și după gloria faptelor păcei, și de gloria neatârnărei.

În Codrul-Cozminului, la 26 Octombre 1497, Stefan, înfrângând trufia suzeranului polon, își cucerì neatârnarea desăvârșită. Neînțelegerile ce au precedat această ruptură se arătară curând dupe pacea încheiată de Polonia cu Poarta în 1489, pace prin care așteptatul ajutor dela puterea suzerană pentru recucerirea cetăților Chilia și Cetatea-Albă se dovedì ca făgăduință amăgitoare.

Când apoi, după moartea lui Matiaș Corvin în 1490, coroana Ungariei erà disputată de Vladislav, fiul regelui polon, și de Maximilian de Austria, fiul împăratului german, Stefan se declară pentru nobilul Habsburg. Maximilian știeà să prețuească amicia lui. El îi dădù plenipotențe extraordinare în Ardeal și provocă staturile transilvane să dea ascultare domnului Moldovei, împuternicit să primească, în numele lui Maximilian, jurământul de credință al Ardelenilor și să-i apere. Această apropiare a lui Stefan de imperiul german și de casa Habsburgilor este o frumoasă probă de pă-

trunderea sa politică, care nu erà mai prejos de geniul său militar. Şi este o minunată ursită a istoriei, în tainele ei nepătrunse, cum Auguştilor urmaşi ai amicului său cu vederi largi le-a fost destinat să ocrotească mormântul său şi fundaţiunile sale pioase în această ţeară.

Relaţiunile lui Stefan cu Polonia, devenite în acel timp ostile, au urmat să fie, şi după recunoaşterea lui Vladislav ca rege al Ungariei în urma păcei lui cu Maximilian, tot mai încordate, până când vechile legături de vasalitate fură rupte cu desăvârşire în Codrul-Cozminului. Pacea mijlocită apoi de regele Ungariei fu încheiată în 1499, prin un tractat de alianţă defensivă şi ofensivă între domnul Moldovei şi regii Poloniei şi Ungariei ca aliaţi egali, alianţă îndreptată mai ales contra Turcilor.

Secolul se încheià cu un rezultat din cele mai mari ale istoriei române: Stefan, domnul Moldovei, după 43 de ani de lupte vitejeşti şi de înţeleaptă domnie, intrà într'un nou secol ca suveran singur stăpânitor, în neatârnarea recunoscută de su-

zeranii de altă dată ai Moldovei, încununat de glorie, admirat în câte patru părţi ale lumei. Erà un moment de înnălţare cum neamul românesc n'o avusese până atunci şi cum n'a mai avut-o de atunci decât în zilele noastre.

Când pe urmă, înainte de a se împlinì patru secoli, gloriosul Urmaş al gloriosului Domn conduceà peste Dunăre vitejii României ca să recucerească neatârnarea ţerei lor reînălţate din seculară umilire, umbra eroului dela Racova şi Răsboieni, dela Baia şi dela Codrul-Cozminului însufleţea inimile eroilor de la Griviţa şi Plevna, Rahova şi Smârdan.

Şi când chipul străbunului reapăreà în bronz în capitala Moldovei, înconjurat de trofee din răsboiul Independenţei, România, încoronată cu regala coroană de oţel, îl salutà prin glasul poetului care a cântat gloria lui:

«O, Stefane!
«Azi Ţeara mândră te primeşte,
«Purtând coroană de oţel.
«Tu, ce viteaz ai apărat-o,

«Priveşte-o !.. Demnă-i s'o priveşti:
«Independentă ai lăsat-o,
«Independentă o găseşti».

Împreună cu ţeara recunoscătoare, Istoria se închină lui.

Este răsplată în Istorie!

Şi cât timp va fi sub soare suflare românească, numele lui preamărit va fi din veac în veac!

*
* *

Spre a-l preamărì pe el, Români din toată ţeara şi de pe tot pământul românesc, împreună cu buni creştini din alte neamuri, ne-am adunat astăzi acì la mormântul lui.

Venit-am la acest mormânt ca la un isvor de viaţă şi de virtute, isvor de însufleţire şi de îndemn spre fapte patriotice şi creştineşti. Venit-am pentru ca, preamărindu-l pe el, sufletele noastre să le înălţăm şi să le întărim, neamul să ni-l cinstim şi ţeara ce în sinul ei păstrează acest prescump odor.

Acum 400 de ani, mare jale şi plângere erà în toată ţeara Moldovei, jale şi grije în creştinătate. Căci zice cronicarul:

«Îngropatau pre Stefan Vodă în mănăstirea Putna cu multă jale și plângere tuturor lăcuitorilor țării, cât plângeà toți ca după un părinte al lor; că cunoșteà toți că s'au scăpat de mult bine și apărare. Ce după moartea lui îi ziceà sfântul Stefan Vodă, nu pentru suflet ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale ceale vitejești, carele nimene din domni, nice mai înainte, nice după aceaia, nu lau agiuns».

Iar medicul venețian Leonard de Massari, martor al ultimelor momente ale lui Stefan, la 24 de zile după moartea lui, scrieà din Buda către dogele:

«Stefan Voevod, fiind aproape de moarte, precum în viață, așà și la moarte s'a arătat înfricoșat și înțelept. Căci înțelegând că este zizanie între boieri pentru alegerea noului domn, îndată poruncì de-l duseră în câmp unde erà adunați toți ai săi, și puse de prinse pe capii zizaniei de ambe părțile și-i dete morții». — El știeà că zizania este vrășmașul cel mai primejdios al neamului. — «Apoi le cuvântă lor zicându-le că, după cum simte, peste puțin trebue să

moară şi nu mai poate să-i stăpânească şi să-i apere; el nu vrea să le lase alt urmaş decât pe care ei şi-l vor alege domn şi pe care ei îl vor socotì mai vrednic să-i stăpânească şi să-i apere de duşmani. Atunci toţi aleseră pe fiul mai mare, care erà lângă dânsul şi pe care el îl voià; şi aşà el iarăşi poruncì de-l duseră afară, şi puse pe fiu în scaunul său, şi puse de-i jurară toţi credinţă, şi aşà înainte de moarte făcù pe fiu voevod. Apoi se întoarse în pat, şi peste două zile îşi dete sufletul şi murì... Dumnezeu să păzească» — continuă Leonard de Massari — «ca nu cum-va Turcii să ia această ţeară, căci atunci Polonia şi Ungaria ar fi strivite, şi în urmă toată Italia şi creştinătatea».

In primejdie toată creştinătatea: acesta erà simţemântul lumei creştine în faţa eroului adormit, marele apărător al creştinătăţii.

Inregistrând moartea lui Stefan, cronicarul contemporan al Poloniei, Matia de Miechow, zice: «O bărbat triumfător şi victorios, care glorios a triumfat de toţi regii vecini; om fericit, care toate darurile norocului le aveà în plin; şi ceea ce

natura dă altora numai în parte, unora înțelepciune cu astuție, unora virtuți eroice și dreptate, cea mai aleasă din toate virtuțile, iar altora biruință asupra vrăjmașilor, acestuia ea toate de odată le-a hărăzit și-i le-a dat, ca să strălucească întru toate!»

«Fostau bărbat care» — zice un alt cronicar polon, Martin Kromer — «pentru inima lui cea mare, pentru înțelepciunea și iscusința lui în ale răsboiului, și pentru faptele lui răsboinice cu noroc săvârșite, în veci vrednic este să se pomenească».

Cu așà laude îl pomenesc la moarte și alți cronicari străini.

Așà erà judecat, așà erà plâns, acum 400 de ani, domnul Moldovei, în toată creștinătatea. Astăzi, nu jale și plângere ne-au adunat la mormântul lui, ci recunoștință și admirare pentru el, dor de înălțare și întărire sufletească pentru noi.

Măreață Umbră, revarsă lumina ta asupra noastră și asupra neamului tău întreg, și spre faptele iubirei de țeară, ale iubirei de neam, ale iubirei de lege, virtuți prin care tu strălucești în veacuri, îndreaptă și unește cugetele noastre!

Români din toată Țeara, Români de pretutindeni! Uniți în jurul acestui mormânt, împărătește ocrotit de M. S. prealuminatul împărat și duce Francisc Iosif I *(strigăte: Trăiască!)*, și unind glasul nostru în strigătul «Trăiască Impăratul!» — să unim cugetele noastre, pentru ca toți într'un gând să ridicăm sus inimile, și, împreună cu preamăritorii eroului cei dincolo de mormânt, să zicem rugăciunea:

«Etern Atotputernic, o Creator sub-
«lime, tu ce dai lumei viață și omului
«cuvânt, în tine crede, speră întreaga
«Românime. Glorie ție 'n ceruri, glorie
«pe pământ!

«Etern Atotputernic, o Creator sub-
«lime, tu care ții la dreapta pe Stefan,
«erou sfânt, fă 'n lume să străluce iu-
«bita-i Românime. Glorie ție 'n ceruri,
«glorie pe pământ!

Glorie!

Extras din discursul M. S. Regelui, la serbarea aniversării de 100 de ani a Seminarului Veniamin-Costachi, pronunţat la Iaşi la 4 Octombre 1904.

. . . .

Este pentru Mine o nemărginită bucurie sufletească de a fi putut lua parte la aceste trei zile de sărbătoare închinate Bisericei şi de a vedea biserica Sf. Nicolae, — reînfiinţată în vechea ei strălucire şi deschisă din nou slujbei dumnezeeşti — tocmai în anul când poporul român prăznueşte cei patru sute de ani trecuţi de la moartea ctitorului ei, marele Voevod Ştefan.

Ştefan Vodă şi-a croit, în istoria universală ca şi în inima neamului său, un loc aşa de mare încât patru veacuri au putut trece fără a-l micşora. Prin faptele sale războinice, prin înalta sa înţelepciune politică şi prin o adevărată evlavie, acest falnic Voevod, mare printre cei mai mari, ne în-

fățișază o viață cârmuită și însuflețită de două credințe adânci, nedespărțite, isvoare de putere și de isbândă : credința în Dumnezeu și credința în popor. Ele luminează și tălmăcesc slăvita sa domnie. După fiecare victorie repurtată asupra dușmanului cotropitor, gândirea sa recunoscătoare se îndrepta către voinicii săi și mai ales către Acela care ține în dreapta Sa destinele popoarelor și regilor, spre a-i slăvi numele prin nenumărate sfinte locașuri.

Ștefan Vodă este nu numai fala neamului românesc, dar și un erou al creștinătăței, căci a întrupat în el, împreună cu virtuțile firei românești, și mărețul avânt al cruciaților, punând singur o stavilă valului năvălitor al Islamului.

Impreună cu întreaga suflare românească, care și-a rostit pioasa sa amintire cu o căldură de inimă într'adevăr mișcătoare, întâiul Rege al României, unite și de sine stătătoare, îndeplinește astăzi o sfântă datorie către Marele Voevod Ștefan, aducându-i prinosul recunoștinței și venerațiunei sale nemărginite.

Facă Cerul ca iubirea sa de Țară și de

neam să ne însufleţească pe toţi în toate actele noastre şi ca virtuţile lui să strălucească de-a pururea în ochii urmaşilor Mei ca o sfântă pildă de urmat.

. . . .

TABLA DE MATERII